

Velibor GLIGORIĆ TRENUTAK ZAJEDNIČKE SAVESTI

Pisci i umetnici u jugoslovenskoj zajednici

Tokom istorije spajale su se kod nas i prozimalne nacionalne književnosti u zajednicu jugoslovenske književnosti. Najviše toga spajanja i prozimanja, zajedničkog, bilo je u vremenu između dva rata, kada su se tokovi nacionalnih književnosti, u onome što je najprogressivnije kod njih, slivali u jedno, međusobno umetničko, životno, čvrsto povezano, kako tematski tako i angažovano, u kritičkom osvetljavanju svoga vremena, u kritičkom, idejnom i spiritualnom učešću u njegovim nemirima i stnemljenjima.

Već pred prvi svetski rat, i u vreme neposredno po njegovom završetku, mogu se naći podudarne crte u suštinskom i u poetički i u prozi nacionalnih književnosti, u doživljaju tamnice života, ljudskih tragedija, bunama protiv ratnih krvoprolića i robovanja. Podudarne crte, kako životne snage i umetničke, još su ekspresivnije izražene tokom vremena između dva rata kada su se u razgoreloj klasnoj borbi istakla suštinska pitanja o čovekovom položaju, njegovoj egzistenciji, ličnoj slobodi i pravima na život. Svi oni pisci koji su se slobodoumno i humanog angažovali za oslobodjenje čovekovo, našli su se u zajednici u kojoj su nastupili i umetnički kreativno i spontano angažovano u akciji, prozeti zajedničkom mišlju i verom o snazi jedinstva jugoslovenskih naroda kako u borbi za egzistenciju i slobodu naroda, tako i za egzistenciju i slobodu čoveka. Takvo angažovanje pisaca sa svoje strane doprinosilo je stvaranju bratstva i jedinstva jugoslovenskih naroda u vreme narodnooslobodilačke borbe.

Takvo plemenito i požrtvovano, nesobično angažovanje pisaca spada u one svetle žive tradicije o kojima se govori kada se ističu tekovine revolucije. Njihova zračanja su i danas dragocena kada se stvaraju novi socijalistički odnosi i kada su se stvorili novi problemi i u svetu i kod nas. Književnost i umetnost, u onom svom plemenitom jezgru, uvek su nosile veliko istorijsko breme na svojim plećima. Nemerljiv je značaj njihove uloge u procesu razvijanja snage onih faktora koji deluju na svest i ideale čovekove, na širinu i dalekovidnost njegovih pogleda na život i na svet. Pod dejstvom dara i snage duha, misli, i onog humanističkog zračanja koje nose u sebi književnost i umetnost nalazi se i sazrevanje plodova onih društvenih faktora koji deluju na oslobodjenje čovekovo, oslobodjenje njegovih pogleda na život i na svet.

Književnost i umetnost poseduju tu dragocenu moć da dejstvuju na uklanjanje sa puta života onoga što zaboravlja svest čovekovu, što čoveka hoće da povuče natrag, da suzi njegov vidik, da ga zatvori u krug egoističkih interesa. Zbog toga je njihova uloga izvanredno značajna kada je reč o putu i progresu zajedničkog života naroda, a u prvom redu kada je reč o onim faktorima koji deluju kao njihovo međusobno povezivanje i prozimanje, na njihovu zajednicu u idejnom i duhovnom smeru. Zajednički život naših naroda je stalan i trajan proces. Proces je živ, razgranat, istavlja svoje tekuće probleme, zajedničke u odnosu na spoljni svet, i zajedničke u odnosu na život unutra. Zahteva stalno i trajno puno angažovanje književnosti i umetnosti.

Danas su teme i problemi koji iskravaju iz života naših naroda još međusobno privlačniji nego nekada. Moraju takvi biti, jer je revolucijom nastao veoma impulsivan, i veoma mnogostran proces preobražaja života i odnosa među ljudima. Krupne zajedničke teme i problemi postavljaju se pred sve književnosti i umetnosti u jugoslovenskoj zajednici u tom procesu. Njih nije potrebno ni nabrajati. Da pomenem samo one sudare sa zaostalost-

ću, sa malogradanskim stihijama i mitovima na nacionalnom i društvenom tlu, i tamnim senkama prošlosti u ljudima, one zamršaje i protivrečja u kojima se čovek nađe kad postane plen narkoza stvaranim na tlu na kome izumiru prevaziđeni oblici života. Da pomenem samo još i one procese koji se stvaraju u životu naše mladosti, u formiranju kod nje novih pogleda na život i ocenu njegovih vrednosti, one nemire i onu unutrašnju revoluciju koja se događa u obnovi života i rastom čoveka u novim uslovima.

Na kongresima Saveza književnika i na skupštinama nacionalnih udruženja pisaca uvek se kritički ističe da se nedovoljno radi na međusobnom upoznavanju i prozimanju nacionalnih književnosti. Kritički osvrt se pri tom uvek daje kao impuls za stvaranje novih oblika i vidova akcije u tom smeru. No zaista se moglo mnogo više učiniti i u dejstvu ovih društvenih organizacija da se zajedničke želje jugoslovenskih pisaca ispunje i ostvare, i da se one žive i svetle tradicije, koje su revolucijom stvorene, prenese sa još većom intenzivnošću i sa još plodnijom akcijom u naše vreme.

Međusobno povezivanje i prozimanje nacionalnih književnosti posle rata imalo je svoje plime i oseke. U sadašnjem vremenu stanje je oseke i čini mi se najduže. Iz nje bi se moralo svakako izaći u ovo vreme kada su iskršle pojave koje bi da se postave kao kočnice u progresu i o kojima su pozvane i književnost i umetnost ne samo da daju reč, nego i da učine delo. U protivnom, one bi svojom pasivnošću, i putem ovakvih oseka, dale potporu takvim pojavama, i moralnu i duhovnu. Neobjašnjivo je, na primer, zbog čega je međusobna izmena saradnje među piscima nacionalnih književnosti u časopisima i listovima nekako zaostala. Zbog čega se prikazi (informativni i kritički) književnog i umetničkog života i stvaranja svode poglavito na dopisnike. Da li je tu u pitanju pojava preterane nacionalne osetljivosti, ili zatvaranje u svoj zagradjeni domaći život, domaće probleme i kompetencije, tek ovako stanje pasivnosti može samo da pogoduje onim pojavama zaostajanja, takvim pojavama koje nose u sebi opore delovanje faktora na društvenu svest i progres. Vreme je da se izađe iz te pasivnosti, da se ožive stvarni, trajniji kontakti među nacionalnim književnostima i umetnostima, da se među njima takođe vode i razgovori o zajedničkim temama i problemima, da se stvore življi i prisniji odnosi među njihovim tribinama, ča-

sopisima, kulturnim hronikama u štampi i slično.

Bilo bi neophodno uložiti mnogo više napora i požrtvovanja u upoznavanju jugoslovenske mladosti sa savremenim stvaranjem nacionalnih književnosti, a takođe i sa njihovom povešću. U tom pogledu mnogo dobroga je učinila enciklopedija koja se radi u Zagrebu. Neophodne su i kritičke rasprave o njenom radu već i zbog njene uloge i dejstva na zajedničkom jugoslovenskom tlu. Mnogo dobroga bi učinili sa svoje strane i pojava istorije jugoslovenske književnosti. Ovoga puta rad na njoj obećava da neće predugo trajati. Ona bi znatno doprinela širem upoznavanju nacionalnih književnosti i mogla bi biti, uz kritičke rasprave njenih ostvarenja, jedan od podsticaja i oslonaca u međusobnim i zajedničkim kulturnim i prosvetnim akcijama i delatnostima. Na širem kulturnom i prosvetnom planu je i upoznavanje književnog jezika tamo gde postoje znatnije razlike, izdavanja priručnika, koji se kod nas, čini se, sporo rade, a zatim i aktivnost prosvetne i druge propagande i akcije za međusobno upoznavanje književnog jezika. Neophodno je da se stvore na širem planu prosvete i kulture uslovi za pogodnije, efikasnije i u toku početne i trajnije akcije za međusobno upoznavanje, zbližavanje i prozimanje nacionalnih kultura u jugoslovenskoj zajednici.

Pisci i umetnici su među prvima pozvani da se u široj aktivnosti punom snagom dara angažuju u životu jugoslovenske zajednice, kako bi zračanjem poetskog idejnog sveta, rečju i delom, dejstvovali na još intenzivnije i prodornije razvijanje plemenitog, stvaralačkog jedinstva u njoj.

NAŠI ISTAKNUTI KNJIŽEVNICI ODGOVARAJU

KAKO SU OBJAVILI SVOJU PRVU KNJIGU

Ivo ANDRIĆ

Nekako uporedo sa svršetkom prvog svetskog rata pada i objavljivanje moje prve knjige. To je bio *Ex ponto* u izdanju „Književnog Juga“ u Zagrebu.

Ne sećam se svih pojedinosti oko objavljivanja, jer sam bio bolestan i nisam učestvovao u tehničkim pripremanjima, korekturi i ostalim poslovima oko izdanja.

Ipak, jedna pojedinost u vezi sa izlaskom te prve knjige ostavila je traga u mom sećanju. Kad su mi doneli prvi primerak i kad sam uzeo da prelistavam tu inače dobro opremljenu knjigu, naišao sam odmah na nekoliko krupnih, vrlo nesrećnih štamparskih grešaka, a daljim, pažljivijim čitanjem otkrio sam još nekoliko novih. Onako bolestan, mučen visokom temperaturom, lako uzbuđljiv i sklon preuveličavanju, ja sam tu činjenicu primio kao pravu katastrofu. Izgledalo mi je da je knjiga potpuno upropašćena, da će svet videti samo te greške i proklinjao sam čas kad sam prihvatio ponudu za njeno štampanje i zaricao se da neću nikad više, nikad...

Od tada je prošlo mnogo godina, ja sam objavio dosta knjiga i prilično oguglao na štamparske greške — iako se i danas teško sa njima mirim — ali intenzitet toga doživljaja na bolesničkoj postelji, prilikom izlaska moje prve knjige, može i danas da oživi u mom sećanju, kad se o tome povede reč.

Dobriša CESARIĆ

Svoju prvu knjigu *Lirika* štampao sam 1931. godine u vlastitom izdanju. Tiraž je iznosio 2.000 primeraka. Dogodilo mi se ono što se događa svakom mladom autoru, neiskusnom u praktičnoj strani plasmana knjige: našao sam se pred omašnom gomilom knjiga za koje nisam znao kuda bih s njima. Cini mi se nezgodno da knjigu lično prodajem, makar i među prijateljima, bojeći se da bi se to moglo shvatiti kao da je naturum. Nešto primeraka prodano je u zagrebačkim knjižarama, ali vrlo malo. Proda knjige je porasla kada je zbirka dobila nagradu Jugoslovenske akademije na konkursu što ga je te godine raspisala. Tada sam učinio aranžman sa zagrebačkom izdavačkom knjižarom Vasić, koja je na

sebe preuzeo sve poslove oko njenog rasturanja. Ipak je tiraž za tadašnje prilike bio odviše velik, pa je preko polovine primeraka prodano tek poslije rata.

S kasnijim svojim knjigama nisam imao nikakvih sličnih briga. Nije mi bilo teško naći za njih izdavača a bile su, kao knjige lirike, i brzo rasprodane. Zbog toga mogu mirno reći da se nijedan izdavač ne može potužiti da je na kojoj mojoj knjizi izgubio, iako nijedna nije imala nikakve dotacije koja inače omogućuje ne samo bolju opremu nego i nižu prodajnu cijenu.

Da usput kažem koju riječ i o naslovima knjiga poezije uopće. Ne vjerujem da naslov, pa bio on ne znam kako atraktivan, znatnije utječe na prođu knjige. Uistinu dobar naslov, mislim takav koji je sam za sebe jedna pjesnička ideja s prognantno izraženim karakterom knjige, mnogo je rjeđi nego što se to misli. On nije osobito čest ni u svjetskoj literaturi. Ako pjesniku ne sine takav naslov bolje je da svojoj knjizi da stvaran naziv, kao na pr. „Pjesme“ ili slično, nego da je nazove nekim ekstravagantnim naslovom koji s njom nema nikakve organske veze. To je njegovom djelu samo na štetu.

Aco ŠOPOV

Moja prva zbirka pesama ugledala je svet na neobičan način i pod neobičnim okolnostima.

Neposredno posle oslobodenja Skoplja održan je Drugi kongres Antifašističke omladine Makedonije. Na moje veliko iznenađenje, omladinci iz Srbije, koji su došli kao delegati na ovaj Kongres, doneli su u velikom tiražu moju zbirku pesama iz Beograda i podelili je učesnicima Kongresa kao dar omladine Srbije omladini Makedonije.

Kojim je putem moj rukopis pesama, koje sam pisao u ratu, dospelo u njihove ruke, to je za mene i dan danas još uvek zagonetka.

Slavko KOLAR

Da bi čovjek pred samim sobom i pred svijetom postao pisac, književnik, autor, trebalo je izdati knjigu. Bijaše to ambicija broj jedan.

Godine 1916. imao sam gotove tri pripovetke od kojih prva, „Kako je Feliks Piječević tražio život“, nekoliko godina ranije bila objavljena u tadašnjem zagrebačkom „Savremenuku“. Mogao sam i one dvije objaviti u kojem časopisu, ali nisam jer sam čuo da izdavači zahtijevaju da veći deo knjige ne bude još nigdje objavljen.

Julije Benešić, koji je tada bio urednik edicija ondašnjeg Društva hrv. književnika, bio mi je obećao štampati zbirku. Trebalo je prije toga da pročita rukopis. Ali prošla je gotovo godina dana, a Benešić nije stigao ni da počne. Mladi i nestrpljivi autor naljutio se te je povukao rukopis. Uz pomoć Ljube Viznera, koji je bio korektor u Hrv. štamparskom zavodu, došao sam do Jurja Demetriovića (svi su već pokojni a svaki na svoj način), ondašnjeg direktora toga zavoda, kojemu su se stvari svjidele i on je u principlu pristao da mi zbirku objavi. Ali u toj zbirci je bila i priča o „Čovjeku bez fizionomije“, pomalo fantastična i pomalo lirska humoreska. J. Demetriović (onda još socijalni demokrat) tražio je od mene da priči dajem karakter društvene satire. Medutim ja se nisam mogao odreći svoje koncepcije, pa smo se nagodili tako da mi Štamparski zavod na vjeresiju odštampa knjigu, ali na moj trošak i riziko, t.j. u „vlastitoj nakladi“. Naklada je bila samo hiljadu primeraka, ali ja sam se ipak bojao da se ni taj broj neće rasprodati. Na pet-šest adresa raznih prijatelja i prijateljica razaslao sam

Nastavak na 5. strani

mali esej

DOBROTA KNJIGE

Danas, u trenucima sve izrazitijeg jednačenja umetnosti i nauke, postaje očigledno da nije dovoljno da knjiga bude iskreno napisana i da od početka do kraja bude sama istina. Takva knjiga biće prihvaćena i biće vrednost. Izučavaće je u nauci, koristiće se njome filozofija, na njoj će se učiti pisanju. Diviće joj se, ali je neće voleti, jer otkriva nove puteve, ne vodeći računa da li onaj koga vodi može da prihvati njihovu nezvakidajnost i da podnese pritisak izuzetnog. Čini se da je od najveće važnosti u ime čega je rečena istina, šta se hoće njome i koga i kako bogati. Važno je, prevashodno, da iza istine stoji *zabrinutost za ljudsko*, za trajanje drugih, rođenih, bližih ili daljih, a ne zabrinutost za svoju svest, ma kako da je ona jasna, nadmoćna ili merodavna. (Nije u pitanju nikakvo uproščavanje, jer nije reč ni o negaciji svoga Ja, ni o potrebi podvlašćivanja fenomenu Ne-ja; reč je o ljudskoj potrebi pomoći drugome na istom, teškom poslu.)

Zbog toga je neophodno da knjiga poseduje čudesnu određenu dimenziju, onu koja će pomoći čitaocu da se u njemu razviju najbolje vrednosti; i to atmosferom jednačenja sa opšteprisutnim u čoveku, a koje je tokom milenija suzbijano i uništavano: sa voljom da se sanja, nada, bori i ostvaruje. Rečak joj hvala ili ne, čovek će biti omdijan njenom dobrotom: ona ga uči životu i dubokoj tajni nadmoćnog življenja u središtu kretanja dobrih i zlih, blagonaklonih i svirepih. Takvu knjigu karakteriše humanizam naročito kvalitetan; ne onaj spekulacijom, markacijom ili usiljavanjem (prerodom, dakle, napretnog transformiranja) — simboličan, introvertovan.

prijatan, superioran i kakav sve ne, već onaj koji, izbijajući direktno iz inspiracije, ne ide dalje od prvog životnog akta, ali duboko: da u svakom glasu, u svakom pokretu, otkiruje dirljivu iskonsku privrženost životu.

Plemenita knjiga *uništava odstojanje između umetnika i čitaoca*. Ma kako da je na jednoj strani erudicija, a na drugoj neznanje, ovamo — prejaka misao, tamo — slabost i nedogradenost, čini se da sasvim prirodna granica biva pomerena, izlomljena, ugnisnuta do išeznuća u tkivo zajedničkog napora da se spozna smisao. Svoju snagu stvaralac koristi ne da bi bio specijalno izuzetan, već da bi izgradio snop zrakova od probudene svesti, kroz oblast poverenja i druge, do otkrića plodnosti u trajanju. Njime upravlja mudrost: osećanje čovekove prirode koja, daleko od svake sludnjavosti i bolećivosti, traži blagu reč za napaćenost, hrabrost bez pitanja „kako“ i „zašto“ u trenucima očajanja, razumnu poruku kad se stoji na rasršću. Mudrost, nesumnjivo, jer ako je, za povoljne izgleda, neophodno poverdati rane i potresati dušu prizorima nečovečnosti, onda tako i treba raditi, ali je daleko bolje u umoru ili nevolji određeno reći: tu, pored nas, lepote su i snage, tražimo s pažnjom njihove plodove i budimo njihovi zatočnici, makar da je to teško i često neostvarljivo.

Odlučujući je odnos prema stvarnosti. Činjenica je da je stvarnost, gotovo svaka, bremenita opasnostima i prilikama da se pozitivno, u ime golog održanja, preobrti u negativno, raznog oblika i intenziteta, i da tek predstoji teška borba izmene uslova postojanja i normi opštenja. Uloga knji-

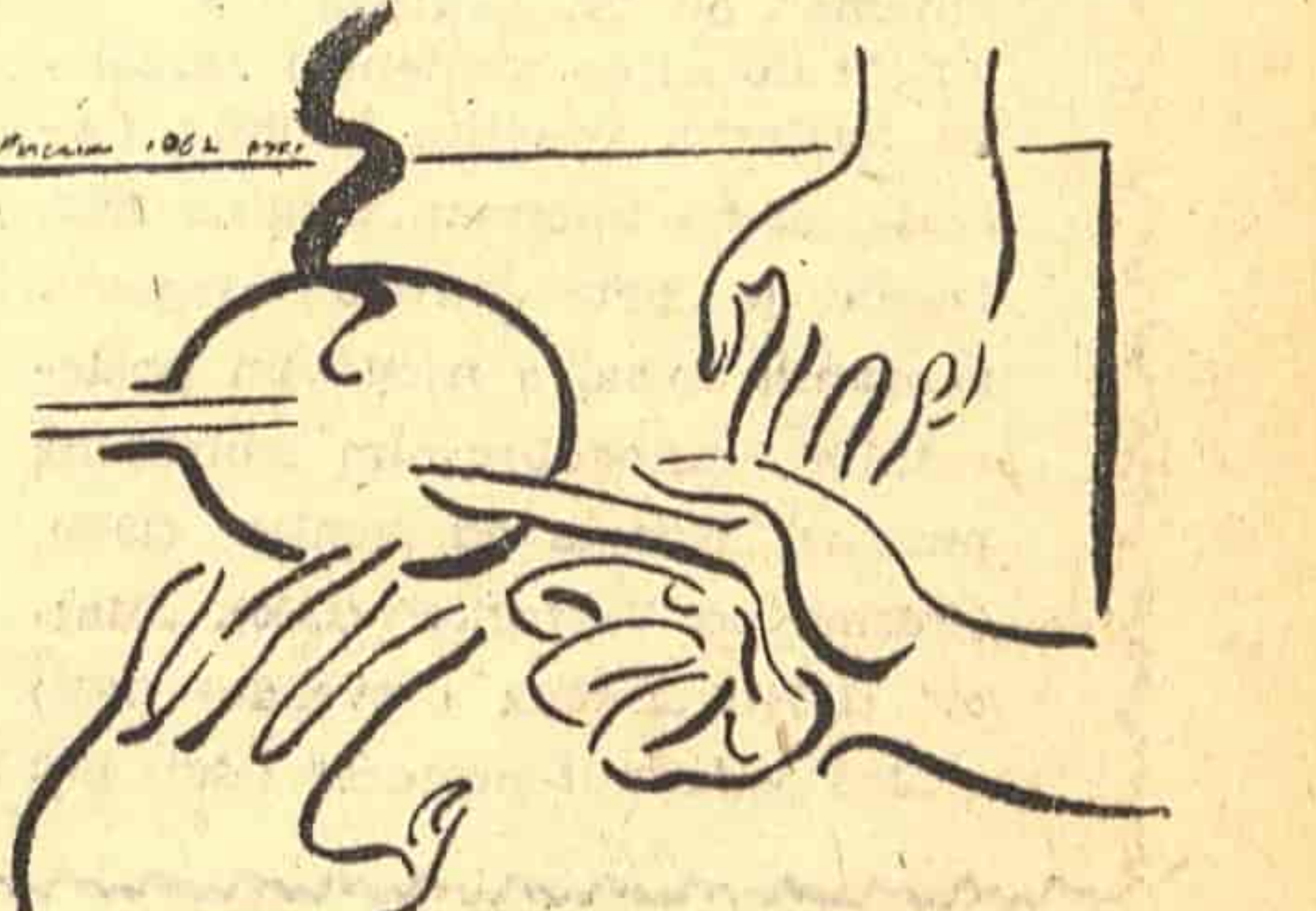
ževnosti je, zbog toga, odgovorna. Njoj ne pada u deo ni da bude parola, ni da frenetično poziva u obračun ili pohod (bilo kakav), ali mora biti svesna određenog zadatka: da u svom vremenu, što je moguće prisnije, podrži snage koje brane ljudsko. Ne jadikovka, ne osuda toliko, već razumevanje za tegobno trajanje ispod naslaga nestajanja, za trajanje koje nikada neće prestati da veruje u svoju zakonmernost. U tom smislu knjiga, s *duševnošću kao svojim bitnim elementom, prilazi stvarnosti kao mogućnosti harmonije*. Ona razume da sugeriranje nemanja nikakvih izgleda, da otkrivanje u tokovima kojima smo podložni samo obespekujavajuće i razornog, deluje destruktivno: čovek se čudno čudi i zebe od mračnih misli, znajući da buduće saglasje, da sva nepregledna masa budućih dana, zavisi od ovog trenutka, od stvarnosti date i zadržane u knjizi. Plemenita knjiga razume da je reč tu da sa svoj svet, nepovoljiv, ali da ga da sa osećanjem neophodnosti optimizma, pa neka je i tih i gorak. U svojoj stvarnosti ona otkriva osnove dostojanstva i veruje u vitalitet onoga ko je čita.

Inače, kako bismo mogli da shvatimo toliko začudujuće stanje stvari da dve ili više knjiga, pisanih sa istom voljom da se izmeni svet i lepota o bogati čovek, poseduju tako različite momente intimnog prihvatanja od strane onih kojima su upućene: jedna odbija, druga plaši, treća truje. Tek deseta ili stota biva voljena zbog svoje dobrote, zbog svoje bezgranične ljubavi prema svemu živom. Možda ova, međutim, ovako retka danas, jedina ima budućnosti.

Dragoljub S. IGNJATOVIC

LIKOVNE PRILoge I VINJETE IZRADIO BOŠKO RISIMOVIC

KA STVARANJU JEDINSTVENE SOCIJALISTIČKE KULTURE

Smatrajući da se u opštu diskusiju o Prednarcu Ustava u granicama svojih interesovanja i mogućnosti treba da uključe i književnici naše zemlje, uredništvo „Književnih novina“ odlučilo je da u narednim brojevima jedan deo svoga prostora ustupi komentarima, mišljenjima i predlozima pisaca u okviru diskusije o Prednarcu Ustava.

Najneposredniji podsticaj književnicima da kažu svoju reč sadržan je u završnom govoru druga Tita u debati o Prednarcu Ustava u Saveznoj narodnoj skupštini: „Naš kulturni život treba da se razvija u jugoslovenskim razmerama“, a da pri tom u razvoju svake republike ni malo ne trpe, ne stradaju, nacionalne osobine koje se zasnivaju na pozitivnim tradicijama iz prošlosti. Zašto, recimo, jedan slovenački, hrvatski, srpski, makedonski, crnogorski ili bosanski književnik ne bi mogao pisati o životu i uopšte o problemima čitave zemlje? Tematika treba da bude opštejugoslovenska. Ne svugdje i svagda, ne treba biti šablona, ali je to jedan

primjer o čemu, pored ostalog, treba voditi računa...

Mi treba da postavimo naš kulturni život na takve osnove da naš on sve više vodi jačanju naše socijalističke zajednice. Mi sada stvaramo jednu i opštejugoslovensku socijalističku kulturu. A pošto stvaramo socijalističku kulturu, znači da o tome treba da vode računa i naši književnici, i naši novinari, i naši javni i privjetni radnici u školama, itd.“

Na tome planu borbe za dopunjavanje i obogaćenje jedne kulture, građene na nacionalnim tradicijama, ali usmerene prema zajedničkoj ideji jugoslovenstva i stvaranju jugoslovenske socijalističke kulture, književnicima pada u deo veliki i odgovoran zadatak. Od ovoga broja „Književne novine“ će na ovome mestu objavljivati tekstove pisaca i javnih radnika iz svih republika, koji slobodnim iznošenjem vlastitog mišljenja o integraciji jugoslovenske kulture mogu i treba da doprinesu rešavanju jednog od najaktuelnijih pitanja našeg društvenog i kulturnog života.

Možda bi bilo korisno i da Savez književnika, u saradnji s društvenim faktorima, pokrene jednu reprezentativnu publikaciju (ili neku vrstu godišnjaka), koja bi donosila isključivo priloge za koje prepostavljam da će unapredivati integraciju naše socijalističke kulture i jugoslovenske književnosti.

Milivoj SLAVIČEK

ZAJEDNIČKE BRIGE, NADE I STREMLJENJA

Baveći se svojim poslom razmišljamo, najčešće potaknuti, i o pojmovima i terminima kao što su jugoslovenska (socijalistička) kultura, jedinstvo naših nacionalnih književnosti (u čemu je ono, a u čemu nije), jugoslavenski razmjeri, naša zajednica i sl.

Ako ovdje ostavimo po strani sve sentimentalne i sve historijske, i sve sentimentalno-historijske momente, onda su nam, prije svega, zajednički — zajedničke brige, nade i stremljenja (potrebe). I radosti.

Te nam brige, nade, stremljenja i radosti nalaze — a to je nesumnjivo — da odbacimo kult vlastite nacije, i bilo koje nacije. Predimo, intinno, u sebi te međe. Ako je ikako moguće, istovremeno. I mi i vi i oni: „mi“, „vi“, „oni“. Jer ljepota (i efikasnost) bratstva leži s onu stranu tih međa.

Znajuci šta je nacija (historijski i društveno promatrana), mi znamo i njene dobre, pokretačke snage (jednom), i njene loše, kočnarske strane (drugi put). U naše vrijeme, u ovom dijelu svijeta u kojem i mi živimo, ove druge, gledamo u cjelini, čini mi se, brojnije su. Što ne znači da teret negativnih mentalnih opterećenja i predrasuda, povezanih s ovim područjem našeg ličnog i javnog života, još uvijek nije nerazmjerno velik. Ali taj je teret samo dio prtljage koja pred pragom doba prema vratima kojega idemo (imajući već ključ, doduše grubo izdjan), treba da bude spaljena. Više sam se već puta dosad javno zalagao: neka taj plamen bude što snažniji, puniji, veći.

Pisac, razumije se, može pisati — i treba da piše — samo o onome što ga zaokuplja i što poznaje. Naravno, ovdje ja manje mislim na konkretan ambijent kojim se djelo bavi, odnosno na njegov stil, a više na ono što bih nazvao slikom vremena, sukusom pojav. Pisac će, dakle, koliko je manje sputan spomenutim opterećenjima — biti u toliko većoj mjeri općejugoslovenski. Naime (a to je najvažnije), bit će dorasliji. Odrasliji.

Doista, u jednom smo od trenutaka — i ne samo mi, u ovoj našoj tvrdoj zemlji na jugoistoku Evrope — kad treba da se upitamo: dokle smo stigli na putu što ga, pored ostalog, nazivamo i putem bratstva i jedinstva. I dokle nismo stigli. Ponašati se kao nepismen u biblioteci — nije slavno. Jer osim poveza knjigā i boje tih poveza, postoji i njihova dobra, rekao bih, zajednička bit: nadimo je, utvrdimo je još jednom i još jednom, i bit će nam bolje. I lakše. Jer, kako bilo da bilo, ona ipak zrači pozivom: dalekovidni na okup. Treba čuti taj poziv. I ne ostati samo na riječima.

Jasna MELVINGER

Tako umiru starice

Tako umiru starice ovog proleća
i oči im same u sebi plivaju
oči im nemaju za svetlost pogleda
oči im se u mozak rastapaju
Tako umiru starice dok je u crkvi svetinja
pod ljubičastim ornatom korizme
dok na groblju crni zumbul sahrane
miriše teško i oporo
Divlji zumbul na humkama
do teskobe guši te starice
koje još boga imaju
koje u duplji svojih grudi
sklapaju ruke na molitvu.
Samo se još bilju ulaguju
milujući stabljike svojim davno isušanim rukama
Samo uhode kako se mladi sokovi
toče iz jednog lista u drugi zeleni
Samo još plaču od ganuća predsmrtnog
u svojim velikim šupljim sobama

Njene ruke su beli badem
na skutu crnine koja teško odiše
i teško pada po sobama
dok ona beznažno menja oblike svoje samoće
osluškujući kako zuje visoki sivi prozori
Njena usta su izvor zatvoren
i ona više nema crveni cvet među usnama,
reči koje su u maloj groznici ispovedaju
da posle dugo peku na izmišljenom licu vazduha —
ona ima tamni, plavi cvet
koji se iskupljuje samim ćutanjem.
Ona je mala žuta pčela
što omamljena leži na dnu postelje
dok anedli plavi kao noć
plava veza sa umorom i sa zaboravom
zakriljuju hladne zidove
i dok se čelo tankog meseca
ljubi sa mrtvima.

Luka STEKOVIC

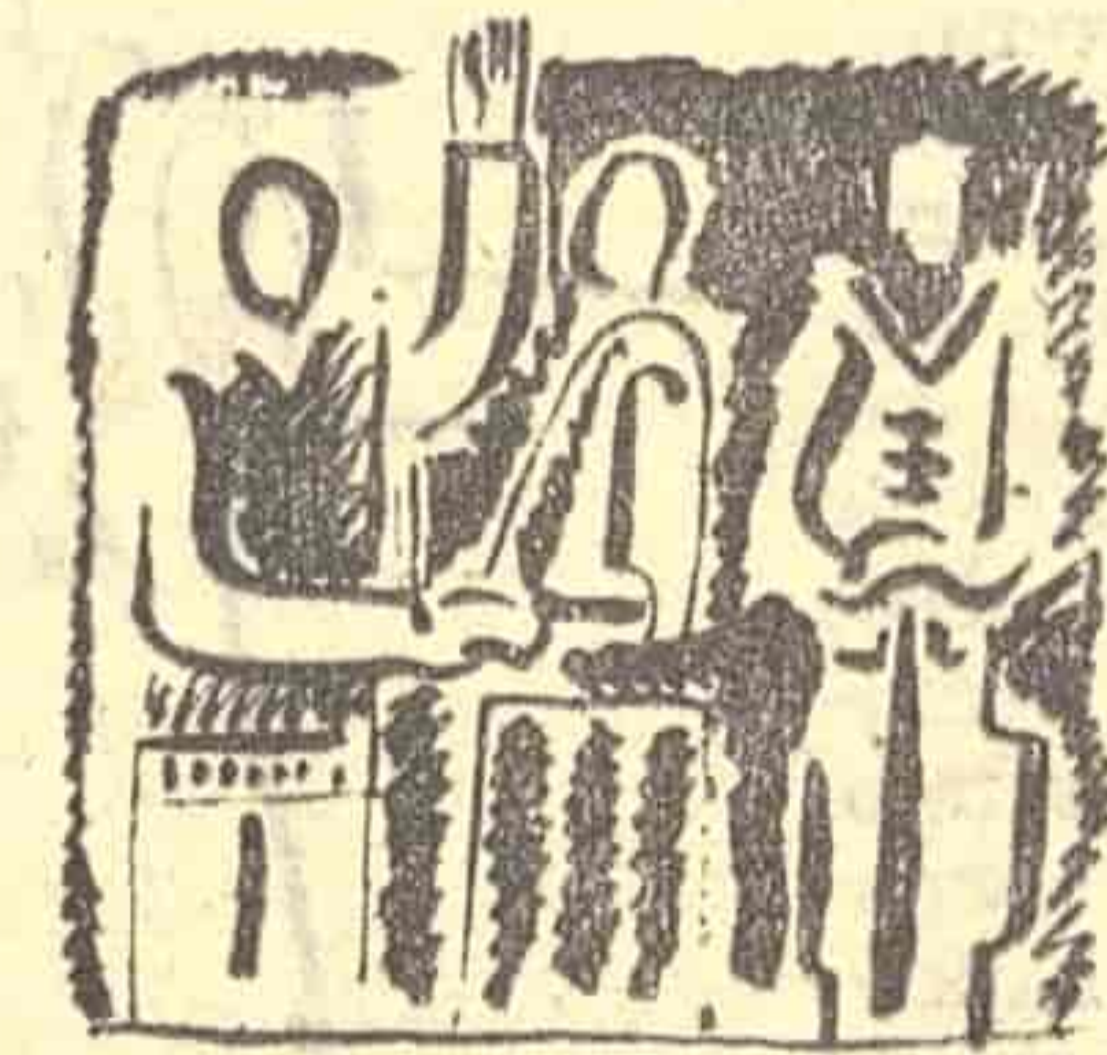
ŠUMA

ne takni slabom rukom ni meku mahovinu stabla
i u paučini možda zubom vrebja skrivena zver
gle, na crnom dlanu panja svijen beli kostur zmije
moje srce već je zvučna riba bačena tišini na mermer

ptica se pretvori u drhtaj zraka i već je nema
ostavi za sobom svileni vir u tvrdom mesu svetla
šušanj doziva sećanje kad je samoća golema
ispod korenja je druga šuma u kojoj počiva pravi mir

ali pred vodom kao pred cvetom zaboravi se reć
pred vodom što je nevinija od svakog ogledala
jer samo je ona iskrena kao ni jedno staklo
ta voda što ni ženu ni nebo još nije okupala

a nekad sam verovao da se odmaraju u šumi krda vetrova
i mislio da ona samo šumi i u leto se zeleni
ali šuma ude kroz oči i uši pa ispuni čitave grudi
i posle dugo korača sa mnom kao da je ostala u meni

Objasnivši potrebu za vazduhom,
za nebesima i umanjanim morem,
ovo dete koje vam pljuje u oko,
ovaj cvet primoran na povlačenje.

Tragači za poljupcem
koje je zora osvetljavala,
(Uništišiti razum i posledice
voda se učini prevrtljivom.)

Usne bejahu oborene,
zemlja upućena na otpor,
dok indiferentno more spaljuje
oblake, moje misli i svetlost.

Opasnost kojoj bejasmu izloženi:
kasnije nevidljiva tela.
San koji se ustremiljuje
iza pribrjene šake.

Visoka voda sa svojim licem,
livanje ruža u odsustvu.
Ruka kojom dodirujem
uzano beđu deteta.

Iza razumljivog čela,
snega i napadnute vatre,
iza istorije mora, opsednute vode,
ruševina, napora i bliske smrti.

Nema razloga za odustajane,
učinimo plodove sličnim sebi.
O, telo, čija je moć jednaka
svetlosti koja me ispunjava.

Jer sam vas čekao
siromaštvom pobeđujući istinu.

Aleksandar RISTOVIC

San jaren je

pesme nedavno preminule prozai-
stkinje i pesnikinje Marije Pui-
manove koja zauzima u savremenoj
češkoj književnosti izuzetno mesto.
Njene zbirke pesama „Milion
golubica“ (1950), „Kineski o-
snehi“ (1954), „Prag“ (1954), „Pri-
znanje ljubavi“ i „Gospoda Kiril“
(1957) glorifikuju tehnološko-teh-
nički napredak, socijalizam, Prag,
uopšte karakteristične događaje
naših dana. Uvek brižljivo iza-
brani i modelirani su stihovi
Jarmile Urbankove. Ona neguje
sonet, cvet renesanse, koji je
kao i ne formalno besprekoran i
protkan bogatom senzibilnošću a
posvećen je najraznovrsnijim te-
mama. Njenim kapljicama iz
zbirke „Kapljice“ (1957) zablistao je
ceo svet. U baladama priklanja
se slovačkoj narodnoj poeziji.
Sugestivne, uzbuđujuće, burne kao
vihar, pune nemira i patosa su

impresionističke pesme Alene Vr-
bove „Do krvi“ (1957). Ona ponire
i proživljava sve probleme sada-
šnjeg života tako reći do krvi.
Otuda i naziv zbirke. Jirži So-
tuda ne spada u generaciju naj-
mlađih pesnika, ali od jedne vrlo
mlade žene, pesnikinje Jane
Stroblove, očekuje se još vrlo
mnogo; možda pada u sentimental-
nost i voli bizarne situacije, a
li je bez sumnje veliki talent.
Njena najznačajnija zbirka pesa-
ma je „Rukolist“ iz god. 1957. Naj-
važniji organ čehoslovačkih knji-
ževnika je sada „Plamen“. „Li-
terarne novine“ su donekle pro-
širile svoje tematiku. Pesme do-
nose i časopisi „Kultura“ i „Gost
u kuću“.
S izrazom poštovanja i s dru-
garskim pozdravom
Dr Julka Dorđević Hlapec
Prag

Preводи

iz jugoslovenske
literature
u inostranstvu

Roman Iva Andrića „Na
Drini ćuprija“ ponovo je o-
vih dana objavljen u Darm-
štatu, Nemačka, u izdanju
izdavačke kuće K. A. Koha
„Dojce buh gemajnsaft“. Ovo
je deseto izdanje romana na
„Drini ćuprija“ na nemačkom.
Izdavačka kuća Karl Han-
zer u Minheni objavila je
prvi tom Andrićevih Izabra-
nih pripovedaka pod naslo-
vom „Priča o vezirovom slo-
nu“.

Andrićevu pripovetku „Za-
tvorena vrata“ objavio je
slovački časopis „Slovenske
pohladi“ u broju 9, koji izla-
zi u Bratislavi. Pripovetka će
izći u nastavcima.

Roman Ervina Simka „Ro-
man jednog romana“ u pre-
vodu Edmunda Truglija izda-
la je izdavačka kuća „Zna-
nje i politika“ u Kelnu.

Austrijski časopis „Reč u
vremenu“ u svom devetom
broju doneo je odlomak iz
prvog čina „Gospode Glem-
bajevih“ Miroslava Krležea pod
naslovom „Jedna scena iz
1913. godine“ u prevodu Kar-
la Krausa.

Roman Grozdane Olujić „Iz-
let u nebo“ izišao je u Glu-
ko kod izdavačke kuće „Osle-
dal norsk forlag“ u prevodu
Trigvea Noruma.

„Nečistu krv“ Borisava
Stankovića u prevodu Ostole
Rokića, a sa predgovorom
Velibora Gligorića, objavila
je „Narodna kultura“ u So-
tiju.

U br. od 14. X poljski list
„Nova kultura“ objavio je pe-
smu Izeta Sarajlića, a mo-
skovska „Literarnaja gazeta“
pesmu Ivana V. Lalića u pre-
vodu B. Sluckog.

Obnovljen sarajevski »Odjek«

„Odjek“, list koji je od
1947/1948. godine izlazio kao
organ izdavačkog preduzeća
„Svjetlost“, a od 1949/1951.
kao organ Saveza kulturno-
umjetničkih društava Bosne i
Hercegovine pratio opšti
kulturni i umetnički ama-
teizam u ovoj republici, od 1.
oktobra ove godine izlazi u
izdanju Kulturno-prosvjetnog
višestruka Bosne i Hercegovine
kao javna tribina koja će
pratiti mnoge vidove kulturno-
g i društvenog života u na-
soj zemlji, posebno u komun-
i kao osnovnoj celiji našeg
društva.

U prva dva broja objavljeno
je više zanimljivih teksto-
va. Autori iz gotovo svih
većih naših kulturnih centar-
a nastojali su da svojim
tekstovima zadovolje osnovne
koncepte redakcije. U prvom
broju na uvodnom mestu
obeležena je sedamdeset-
ogodišnjica rođenja Iva An-
drića. Sa zadovoljstvom se
primjećuje da će rubriku
„Djela i pisci“ voditi Slavko
Leovac. Veliko Korać piše o
filosofiji vrednosti Maksa
Sclera, a Beno Zupančić se
pita šta je s kritikom izda-
vačke delatnosti. Mihađ Be-
gić piše o zakrjajalosti naše
nacionalne filologije, a Ivan
Foht donosi esej o Kafki pi-
san povodom objavljivanja
„Zamka“ i „Amerike“.

U drugom broju najzanim-
ljiviji tekstovi su esej Bran-
ka Milanovića o Andrićevoj
pripovetci „Aska i vuk“ pod
naslovom „Igra sa smrću“ i
igra za život“, zapis Draška
Redepa o Stanislavu Simiću
„Noćna šetnja“ i Izeta Saraj-
lića „Duh Konstantina Hde-
fonsa Galčinskog“.

pisma uredništvu

Još nešto o češkoj poeziji

Poštovano uredništvo,
dozvolite da upozorim na neke
neispravnosti u inače izvrsnom
članku „Savremena češka poezi-
ja“ od B. S. u „Književnim no-
vinama“ od 28. avgusta o.g.
Nije dovoljno pomenuti Jaroslava
Sajferta, pesnika velikog for-
mata, samo imenom. Godine 1957.
izašla je peta knjiga njegovih
sabranih spisa, a njegovim posle-
ratnim mnogobrojnim zbirkama
pesama „Kaciga od zemlje“ (1945),
„Pesme od Viktorke“ (1950), „Maj-
ci“ (1954), „Dečak i zvezde“ (1956)
i „Još jedanput proleće“ (1961) po-

klanjala se velika pažnja. U na-
vedenom prkazu nije uopšte na-
veden Oldřih Mikulašek. Naj-
kompetentniji književni istoričar
i kritičar današnje epohe Jan
Petřmihl („Petnaest godina češke
poezije 1945–1960) naziva ga jed-
nim od najznačajnijih liričara sa-
dašnjeg dramatičnog shvatanja
sveta u češkoj poeziji i veli da
„valjda niko nije s takvom di-
onizijom opojnošću odao po-
hvalu životu, samom sebi“ kao
Mikulašek. U njegovim zbirkama
pesama „Divlje patke“, „Presnda
i pomilovanje“ (1958) i dr. nalazi

se i radost i tuga, nada i očaj-
anje, snaga i klonulost, smirenost
i buntovnost, protivrečja sama,
kroz koja se mora probijati sva-
ki čovek da bi dospio do sreće.
Uzalud tražimo u članku B. S.
ime bar jedne žene pesnikinje.
Nemamo na umu neku tipičnu
žensku poeziju ili spiritualističke
pesme Jiržine Haukove, koje su
hladno primljene, jer ne prika-
zuju dovoljno oduševljeno dana-
šnjicu — kao da za pesnike ne bi
bilo drugih izvora inspiracije o-
sim sadašnjice — ali da se vrać-
mo opet J. Petřmihlu. On hvall

O kritici knjige »Tri ogleđak«

Druže uredniče,
U poslednjem broju Vašeg lista
vaš saradnik P. P-ć (Predrag Pro-
tić), prikazujući moja „Tri ogle-
đak“ (Ibzen, Golsvord, Koleta),
pored drugih proizvoljnosti u ko-
je se trenutno neću upuštati, kon-
statuje da sam mišljenja kritiča-
ra „savesno“ izneo i „vešto“ pre-
pričao.

Bilo bih vam veoma zahvalan
ako biste svome saradniku dopu-
stili da u jednom od idućih bro-
jeva vašeg lista podrobnije upo-
zna našu javnost sa kritičarima i
knjigama kojima sam se koristio
i sa stavovima koje sam prepri-
čao.

Slobodan A. Jovanović

NAŠI ISTAKNUTI KNJIŽEVNICI ODGOVARAJU

KAKO SU OBJAVILI SVOJU PRVU KNJIGU

(Nastavak sa 1. strane)

po dvadeset primjeraka. Prijatelje su se ponijele „ter“, dok od prijatelja ne dobih ni dinara, odnosno onda još krune. Osim od jednoga koji je bio u pravilnoj očevoj vlastelinstva u Hrv. Zagorju. Kod njega smo obično dočekivali Novu godinu, onda još svi mami neoznačeni, od vojske oslobođeni, i veselo raspoloženi. Prije večeri mi je domaćin svečano pred svjedocima za rasprodane knjige izbrojao 60 kruna (20 primjeraka po 3 krune), a poslije večere je isto tako svečano skinuo s ormara omot svojih knjiga te ih galantno poklonio svakom od gostiju po jedan primjerak, što je bilo propraćeno urnebesnim smijehom i galamom.

Propustio sam reći najvažnije. Najvažniji i najzabudljiviji doživljaj za nadobudnog autora je pojava njegove prve knjige u knjižarskom izlogu. Moja je knjiga *Nasmijane pripovijesti* bila vrlo loše i neukusno opremljena, ali sam, kad sam je prvi puta ugledao u izlogu Mirka Brejgera, na drugoj strani ilitice, kod Kuglija, nekoliko puta prošetao amo-tamo samo da napasem oči.

Stevan RAIČKOVIĆ

U Beograd sam 1947. godine došao na studije, kao devetnaestogodišnjak, pun pesama, ali s malo nade za njih. Odudarale su od onoga što se u to vreme objavljivalo. Jednom sam i pokušao s jednim časopisom i — nisam uspeo. Onda sam se primirio, podosta gorak. Tek negde u jesen, godinu dana kasnije, upoznao sam se u kafani „Moskva“ sa Oskarom Davičom. Sedeli smo za istim stolom. Reč po reč, pa pade slovo i o — poeziji. Davičo me u jednom trenutku poezivački pogleda: „Ti sigurno pišeš“. Isprva sam se branio, ali uskoro izvukoh iz džepa dve pesme koje su se kod mene našle. Pročitavi ih reče mi da ih je osenio „tu“, pokazujući na grudi. „Imaš li ih još?“ — „Imam“. Rekao mi je da je on Davičo. Skoro da nisam verovao. Onda mi je savetovao da ih prekam i da mu ih donesem kući, u ulici dr Kestnera.

Meseći su od tada prošli. Uzaludno sam fragao za pisacima mašinom. Mašio sam koža znao u Beogradu, a od onih rećih — jedva da je ko imao i penkalo. Ipak, na jedvite jade uspeo sam da prekam pesme na tavanu beogradskog „Putnika“, gde mi je radio brat. (Nenaklonjen mom piskaranju za divno čudo, ispaš je ovog odlučnjeg puta veoma požrtvovan.) Posle svog radnog vremena brat je krišom sklanjao mašinu na tavan i ja sam večerama, upadajući kao lopov, lovio slo-

vo po slovo, mukotrpno, jedva se uzdržavajući da ne batalim sve to.

Prekucanu zbirku *Detinjstva* Davičo i Dušan Kostić (koji su zajedno bili urednici poetske edicije u „Nopoku“) predložili su je za štampu. Davičo je izbacio nekoliko „dekadentnih“ pesama, a Kostić je četiri pesme štampao u jednom broju „Mladosti“.

Vreme se od tada sve očajnije oticalo. U njemu me je zatekao i ovaj događaj:

Bio sam u Subotici, na semestralnom raspustu i jednoga dana banu preda me moj prijatelj, Laza Merko, koji se tek vratio iz Beograda, sa paničnim novostima. Kroz smeh mi je ispričao da se od štampanih tabaka moje poezije prave na „Zelenom vencu“ fišeci za luk i krompir. Zanemoo sam. (O tome, što sam tih trenutaka preživljavao, često sam nameravao da pišem. Ovaoga puta me ograničava prostor.) Znači — svršeno je. I to na najsravniji način. Osetio sam se kao poništen, a u isto vreme i — oslobođen. (Kasnije sam saznao da su to bili defektni štamparski tabaci, kakve su štamparije, radi uštede, često prodavale pijacama i piljarima kao staru hartiju.)

Judnoga dana, pred kraj 1950. godine, otkrio sam svoja zelenkasta *Detinjstva* u jednom knjižarskom izlogu. Prvi primerak sam kupio. Bio je jeftin: 21 dinar!

Petar ŠEGEDIN

Prva knjiga koju sam objavio jest roman *Djeca božja*. Završen je bio koncem četrdesete godine. Počeo je rat kad sam završavao svoj drugi roman *Osamljenici*. Ne znajući šta će biti sa mnom tijekom rata, početkom meseca prosinca 1941. godine predao sam oba rukopisa na čuvanje jednom drugu (Franju Snajderu) koji je tada radio u Vinerbanferajnu. On ih je pohranio u trezorima banke. Tu su ostali do konca rata. Vrativši se iz vojske potražio sam ih od prijatelja, koji ih je pronašao „žive i zdrave“. Predao sam ih na čitanje M. Krleži. Jedan od časova kojih se čovjek sjeća i koji su mu nesumnjivo pomogli kao književniku bila je, svakako, tadanja njegova riječ. On je i predložio odmah, 1946. godine, Matici hrvatskoj *Djeca božja*. Situacija nije bila najpovoljnija za tu vrstu literature. No bila je ipak prihvaćena od odbora matičara upravo njegovim zauzimanjem i pojavila se na tržištu iste godine. Tajnik Matice bio je tada I. Dončević. Honorar je iznosio 30.000.— dinara. Kupio sam sebi ručni sat, a ostatak posudio svom nekom poznaniku, koji je bio po u finansijske neprilike.

Knjiga nije bila prihvaćena. Ali ono što je o njoj napisao M. Leskovic u „Letopisu Matice srpske“ i Tamarin u zagrebačkom „Vjesniku“ bilo je ohrabrenje na čemu sam im još i danas zahvalan.

Božidar KOVAČEVIĆ

Prva moja knjiga bila je mala zbirka pesama s naslovom *Alfe mojih duša*. Danas ni pijan ne bih izabrao tako pretenciozan naslov. Ali su onda izgledali veoma hrabro i avangardistički bizarni naslovi, knjižice bez interpunkcije i paginacije, a sasvim umeren „neoromantični modernizam“ činio se krajnja smelost. Takva je baš bila moja zbirka. Ipak ne žalim, jer je u njoj bilo spontanosti i novina, naivnosti i čistote.

Nisam imao ni dvadeset godina kad je 1922. godine knjižar Svetislav B. Cvijanović primio rukopis ove zbirke i kroz nekoliko nedelja već objavio zbirku. U to vreme zbirke pesama nisu nicalo kao pećurke, ali nisu ni rukopisi ovoliko čekali kao danas, a svaka knjižica iole od vrednosti bila je čitana i praćena u časopisima i novinama. Cvijanovića knjižara u Knež Mihailovoj ulici, negde blizu današnje „Prosvete“, bila je uređena sasvim bidermajerski: izlog je bio pun portreta naših i stranih umetnika, nota, slika naših slikara, najnovijih izdanja i rećih izdanja i rećih jugoslovenskih i stranih dela znamenitih pisaca. Gotovo svako veće knjižara je vrtila piscima i umetnicima, a pored nje je proticao „korzo“, večna, nepresušna reka svega što je u tadašnjem Beogradu od 100.000 stanovnika učestvovalo u javnom životu. To je lepo predstavio Boško Tokin u svom romanu *Terazije*, uveštivši naša imena i celu atmosferu. Moji školski drugovi, Brana Cosić, Marko Ristić, Vukadinović, Bartoš, Mihailo Petrov, Bajšanski, Dedinac, Predrag Milojević — stajali su pred izlogom Cvijanovića, i kao fascinirani gledali u *Alfe* — prvu knjigu naše generacije.

Za tu zbirku nisam dobio honorar u novcu, nego samo primerke. Ali me je izdavač, u stvari, bogato nagradio na više načina. Izdao je knjižicu na prosto i na fino hartiji, dosta ukusno za ono vreme, i — dao mi je jednu sliku Zivorada Nastasijevića koju onda valjda nije mogao da proda, ali je danas jasno da je jedno od remek-dela ovoga velikog umetnika: Ulica Ljube Didića kakva je nekad izgledala. (Uostalom, tada je važio nepisani zakon da je glavno šta će se dati, a ne šta će se primiti.)

Posle ovoga rata obavestio me je Cvijanović da je prodao rukopis ove

moje prve zbirke Narodnoj biblioteci za 5.000 dinara. Molio me da se ne ljutim, ali ima malu penziju i bio mu je potreban novac. Od srca sam odobrio, zadrževajući što je čuvao i sačuvao rukopise koje je izdavao. Rekao mi je da se u rukopisu nalazi i jedna nestampana pesma, koju je izostavio da bi na poslednjoj strani u knjižici mogao staviti vinjetu. Kad sam video rukopis bio sam još zadovoljniji, jer je nestampana pesma bila loša: primoran da odbaci jednu pesmu, on je izabrao najgoru.

Moja prva zbirka doživela je dosta pohvala i napada u mnogim prikazima, srpskim, hrvatskim i slovenačkim. Naša izdavačka delatnost bila je tada skromnih razmera, pa se i o početnicima govorilo čak i u prvim časopisima. Još se i danas sećam koliko sam bio radostan što se moja knjiga svidela Milanu Bogdanoviću, Bošku Novakoviću, Stanislavu Vinaveru, Rasku Petroviću, Tinu Ujeviću, Gustavu Krklecu, Dobrišću Cesaricu, Desanki Maksimoviću, Gvidu Tartalji, Marku Vranješeviću, Marakoviću, Miranu Jarcu, Zupančiču i mnogim drugim mojim drugovima i savremenikima. Začudo, čak i Dučić i Panduroviću, pa i — Nazoru.

Boško NOVAKOVIĆ

Došla je kasno, a pretekla onu koja je po nameni trebala da bude prva. Dve godine sam pripremao izbor svojih ogleda i kritika. Bio sam se već srodio s njegovim naslovom: *Preci i savremenici*. Kad su mi u sarajevskoj „Svetlosti“, gde sam tada radio kao urednik, rekli da naslov zvuči staromodno, da opominje na istoriju, da je statičan, ja sam se preko volje odlučio za drugi: *Susreti*. Ovaj drugi je izražavao smisao kritičarske i istoričarske orijentacije u delotvornim, podsticajnim, radošću ispunjenim susretima sa umetničkim oblicima pisane reči. Ipak sam u podnaslovu knjige ostavio i reči: *prec i savremenici*.

U toku priprema, međutim, prirodno se nametnula u prvi plan druga knjiga. To je bila moja doktorska teza *Stevan Sremac i Niš*. Sa njenim izdanjem išlo je lako i brzo. Ta imala je svega 12 tabaka, pa je njen opseg bio i njen prvi izdavački argument; on je uspešno lomio i ukorenjeni otpor prema tezama kao nerentabilnim izdanjima. To, razume se, nije bio jedini argument. Zato je izdavačko preduzeće „Veselin Masleša“, koje je i inače objavljivalo teze veće kao izvrstan saradnik Sarajevskog univerziteta, rado prišlo izdavanju moje studije o Sremcu. Knjiga je izišla u veoma malom tiražu, svega u 700 primeraka.

To je bilo 1959. godine, tri i po decenije posle mojih prvih objavljenih kritika. Iste godine, samo nekoliko meseci doznije, izišla je i knjiga ogleda.

esejistika

POETSKEREČI

Pesnici su u stalnom fraganju za rećima čije su podtekstne asocijacije široke i bogate. Oni se trude da reč oslobode balasta i službe realnim pojmovima, da je postavte tako kako bi sama sebi bila cilj i značenje. Ireality reći pretvara se tada u realnost ideala.

Simbolisti su pronašli velike mogućnosti u kontekstima. Oni su otvorili vrata i prozore i naučili nas kako da kroz pticu ugledamo nebo, a potom kako da u nebu uhvatimo pticu i onda kad je tamo nema. Ta divna simbolična ptica počela je da peva lepše i prisutnije od svake stvarne. Nadrealisti su u svojoj mladalačkoj pobuni protiv građanske umetnosti, oslobađajući se od svih poznatih nasledenih kanona, tražili nemoguću i dečaćki naivnu pravilu pesme slažući reći iz šesira. Oni su tražili smisao u automatskim besmislicama i, mada ga sami nisu pronašli, stvorili su velike šanse talentovanim pesnicima koji su kasnije došli.

Reč u pesmi dobija svojstvo čula: kroz nju mogu da se osete mirisi, da se otkriju boje, da se čuju zvuci i muzika. Ta moć reći da zameni čulo, pretvorivši se u njega, ta velika i čudna moć percepcije, značila je oduvek najveću mogućnost poezije. A tek jedna prosta reč uzeta iz govora i oslobođena svoje uzročnosti, dobija krila i ume da leti kao ptica, da raste kao živo biće i da miriše kao cvet u polju.

Mali pesnici se plaše reći. Oni svoje pesme grade rećima čije su poetske funkcije već hiljadu puta dokazane. Kvantitet tih pesama je toliki da i danas jedan dovoljno neupućen čitalac poezije misli da pesnici samo pišu o pticama, zvezdama i cveću. Nasledeni romantični

ukus samo šteti savremenoj poeziji, zavaravajući čitaoca i predstavljajući barikadu između savremene pesme i života. On u ovom slučaju znači konzervativizam i imobilnost duha.

Nasuprot tome, uporni pregaoci i veliki radnici u modernoj poeziji hazardno prilaze čitaocima pretpostavljajući trenutnom ukusu prave vrednosti. Oni obogaćuju pesnički jezik otkrivajući u svakoj reči magiju lepote, čineći svaku reč poetskom. Oni oslobađaju reči banalnog smisla i uvode ih u poeziju potpuno sveže i nove, prvi put slušane. Oni ne prave kompromise i idu težim putem.

Sloboda za reći u pesmi nije apsolutna. Reći dozvoljavaju da uđu u pesmu samo kad su pravilno upotrebljene. Reč u pesmi mora da diše, da gleda i da govori. Ona je osetljiva i zato kad je osloboda od ljušturu običnog govora pesnik mora da bude vrlo oprezan. Pri najmanjoj nepažnji reč se pretvara u tekstualnu besmislicu. Smisao oslobođene poetske reči nosi u sebi sve nijanse lucidnosti, a sama reč koristi se kao transverzala tih lucidnih misaonih komponenti.

Narcisoidna, osetljiva poetska reč tek tako oslobođena postaje borac i počinje da dela. Ma koliko da u sebi nosi samo svoje značenje, ona uvek ostaje u službi čoveku i vremenu. Ta činjenica navodi nas na analogiju reći u modernoj pesmi sa bojom u apstraktnom slikarstvu. Apstraktni slikari su sa svojih platna otklonili pojmovne predmete i ostavili su samo boju da deluje i da sama po sebi nešto znači i određuje. Međutim, posle nekoliko decenija, od prvog najvećeg tajda do konačnog prodora apstraktnog slikarstva i do njegovog sadašnjeg prioriteta nad drugim školama, uvidelo se da apstraktno slikarstvo, ma koliko bilo neodređeno i slobodno, nije dobilo epitepe larpurlartizma i nije se odvojilo od vremena i društva u kome se stvara. Ono nam, naprotiv, ukazuje na izvesne duhovne krize, i potrebe da se nešto menja. Traženje lepo raspoređenih poetskih reći u modernoj pesmi, oslobođeno od pojmovia i iskustva, ne pokazuje li možda da se Aristotelovi principi poetike sve više menjaju, da klasično shvatanje umetnosti zastareva i iz dana u dan se sužava samo u okviru školske lektire.

Petar PAJIC

Izveštaj po povratku iz Poljske

Zbog toga što je već prvi Poljak koga smo sreli u Varšavi imao neku čudnu tugu u očima, ili zbog toga što je sve moje bilo tako daleko, daleko, tek moja vesela muza u Poljskoj izgleda da je sasvim zatajila. Ostala, možda, u nekakvom vagonu i kad da je ponovo nađem? Ipak smo se i smejali. Tamo, kod starog Gustava Morćineka, autora poznatog istorijskog romana *Ondrašek*, prevedenog i kod nas, koji je i u sedamdesetoj godini zadržao osmeh mladica. O Jugoslaviji je pričao koga da je ona tu, za vratima, prva soba levo. Mi smo sedeli u trepezariji, u njegovoj Sleziji. Kaže da nikad neće zaboraviti dobru i prirodnu naših ljudi. Starac se prilično obradovao poseti; i on podnosi Varšavu, sve njegovo je ta Slezija, taj Sjonsk, tako da mu Ondrašek, mr-tav, nema šta prebacivati. I, eto, koliko god da je on izabrao tih i prijatan kutak Sjonska (ime gradića sam, na zalost, zaboravio), Tadeuš Ružević se, kao zalnat, opredelio za dimnjake. Tu, u Gljivicama, gde nijedna bela košulja, kažu, ne može ostati bela duže od pola dana, tu, u tim sumračnim i čadavim Gljivicama rada se, dakle, najčistija lirika nove Poljske.

Domaćin je tako sličan nekom malom činovniku u uredu za nekretnine da ti prosto ne ide u glavu da će se jednog dana o njemu pisati disertacije kao o Adamu Mickjeviću. Kako su divna poljska deca! Ružević ih ima dvoje. Eto njegovog Saveza pisaca! Eto njegove Maršalkovske! I zašto da ide tamo? Tu ima sve. Zenu, Decu. Knjige. Prijatelje. I suntu s jajima. Inače, u Poljskoj sam sreo toliko pisaca da više ne znam ni ko je ko. Ipak, da se setim onih najbližih. Marijana Pjehala i Juraja Marečka Rimkjevića — koji nam darovao o-nih nekoliko tako prijatnih sati u Loždu. Pa Tadeuš Kubiaka. U njegovom stanu, negde iza starog Rinka, sva svetloska „zbogom“ pretvaramo u „dovide-nja“. Tako i mi imamo nade da se još jednom vidimo pre nego što nas, zasluženo ili ne, polože u nekoj Aleji zaslužnih. Pa Stanislava Ježi Leca. U Klubu pisaca, u Varšavi, on mi se predstavlja kao austrijski baron, ja njemu kao bosanski feudalac. U stvari, obojica smo proletari. Njegove „neočekljane misli“ prevode verovatno u svakom delu sveta, ali po novinama, i niko ne pominje nikakav honorar. Tako i nehotice dolazimo do Jesenjina, do onog njegovog da na „pesnike pare ne lete“. Ali leti nešto drugo. Prijateljski osmeh druga. Ne, ja nisam nikakav propovednik bratstva među pesnicima i tako mi je jasno da će mi najteže uvrede u životu naneti baš oni, ili barem oni, koji su to nekad bili. Tako nam se zalomilo: da se prepriremo, da lupamo šakom o sto onog istog časa kad bismo tako zaljubljeni mogli da posmatramo karantile. Tako nam se zalomilo pa, ipak, oću poljskog nadrealizma, Julijanu Pšibošu, želim sve najbolje u ime jugoslovenskih antinadrealista. Vidite, tako isto bih mogao da razgovaram i s Oskarom Davičom, a što ne razgovaram — ko je za to kriv? Balkan-ekspres, onaj isti Balkan-ekspres koji nas je odvuкао iz Beča. Ali mi smo još u Varšavi i na večeri kod Rišarda Matuševskog upoznajem i jednog Slovaka, pesnika Pavla Bunčaka...

Ovde, međutim, hteo bih da se setim još jednog dragog stranca u Varšavi: Manfreda Jenihena iz Berlina, meni poznatog po prevodu Huminog *Grozdani-nog kikota*. Manfred, koji predaje slavistiku na univerzitetu u Berlinu, zna vrlo dobro našu savremenu književnost, ali bih hteo da mi priča o nemačkoj, i on govori o Stefanu Hermlinu, o Peteru Huhelu, o Johanesu Beheru. Tako, zahvaljujući stihovima, sasvim zaboravljamo na ručak. Te noći on je odlazio za Berlin i sad mi je odjednom krivo što ga ne ispratim. Ipak je to prijatno kad te na stanici ispraćaju tvoji prijatelji. Nama su poslednja „dovidenja“ u Varšavi rekli osvedočeni prijatelji Rišard Matuševski, Zigmund Stoberki i Juraj Marek Vasilevski. Ispred Saveza poljskih pisaca bio je vrlo srdačni generalni sekretar Jan Marija Gisges. Posle, kad smo prešli jutarnju Češku i podnevnu Austriju, dočekasmo i našeg carinika. Nije nam izgleda nikako isto u glavu da u koferu imamo samo knjige. Vrteo je glavom i verovatno mislio: kakvi su mi ovo putnici? Malo dalje, iza prozora, bila je već — domovina. Sad mi je sasvim jasno zašto je onako tužan onaj „Miloša Crnjanskog lament nad Beogradom“. Crnjanski? Ko me je to pitao za njega u Poljskoj? Pa, jasno, Krakovljanin Jan Zih. On je toliko zainteresovan za našu poeziju a kod nas, iako sam pesnik, eto ipak nikad nije bio. Mislim da bi ga bezuslovno trebalo pozvati. Ne zato što će prevesti Crnjanskog i još ponekog, već stoga što će ih, ubeden sam, prevesti odlično. I što će se, možda, jedne jesenje noći naći s mladim Harasimovićem, koga, na žalost, nismo sreli, i recitovati mu na poljskom Rada Drainca i Tina Ujevića. Harasimović će ga slušati zatvorenih očiju i reći mu: Pazi, pa, tako slično ne pišem li i ja? I neće se prevarići. Svi istinski pesnici liče pomalo jedan na drugog. Liče osećanjem života oko sebe. Života kome ne možeš podvaliti.

Izet SARAJLIC

„Niste čuli - recituju divno“

„GOVOR CVECA“ FEDERIKA GARSJE LORKE U JUGOSLOVENSKOM DRAMSKOM POZORIŠTU

Danas, posle četvrti stoleća od nasilne smrti popularnog španskog lirika, u vreme kada još samo sensibilne osmoškolke u tajanstvu svojih devičanskih pokrivača trepere listajući njegove stihove i „opevaju njegovu eleganciju jecanjem“, ljudi dobrog umetničkog vaspitanja treba da ispolje doista frapantnu kratkovidost da bi u repertoar najvećeg nacionalnog teatra na silu ugloobili jednu od najmizernijih Lorkinih dramskih poema. Pozivajući se na dva spekulativna termina, rastegljivija od kolačića sa želatinom — *teatar socijalne akcije* i *poetski teatar sutrašnjice*, animatori gore navedenog hudog poduhvata u Jugoslovenskom dramskom pozorištu stracili su još jednom dragocene kreativne snage kojima raspoloža i bacili u sumnju utilitarnost repertoarske slobode koja im se u toku poslednjih sezona veoma izdašno daje.

Poema iz Granade u tri čina „Dona Rosita la soltera o El lenguaje de las flores“, jedan u nizu Lorkinih sifrazetskih femino-socijalnih apela, po svojoj dramaturškoj konstituciji spada u red onih teatarskih štiva koja per pogoduju anatomiji jedne trombe balade s debelim nanosima poetske masnoće. Ta prašnjava i mlitava tugovanka, začinjena ganutljivim recitalima od mirte i nevena, koju je pisac pozorišnog programa Belović suznih očiju nazvao „sonatnom formom u tri stava“, ne zaslužuje i ne sme zasluživati takve stvaralačke investicije kakve je u nju uložio ansambl Jugoslovenskog dramskog pozorišta. Ona sjajna, emfatična i pomalo detinjasta zamisao u koju je nekad Lorka verovao, nazivajući je „poetskim teatom sutrašnjice“, za proteklih četvrt vekova pod perima Eliota, Fraja, Joneska prekvalifikovala se u teatar koji Lorka nije mogao ni da nasluti. S druge strane, sa vremeni teatar socijalne akcije svojim prodornim, predstavljajkim oruđem u potpunosti je bacio u zasenak skromne Lorkine socijalne aluzije. Ono što je senzualni momčić iz Fuentevakerosa, s gitarom pod miškom i srcem na otvorenom dlanu, nazivao „poluintelektualnim teatom“ danas predstavlja čitavu školu primenjene filosofije u pozorištima Sartra i Kamija. Najzad, i mnogo hvaljen Lorkin lakonični dijalog u današnjem kontekstu deluje izveštačeno u poređenju s beketoovskim jednosložnim konverziranjem, a Garsijino komedijско čulo kraj Zeneovog ili Adamovljevog postaje nalik na slabašno pucketanje dečje pirotehnike. Danas, Lorkina sensibilitnost — vreme će to već glasno reći — nije ništa više od pirotehnika jednog raskavašenog srca. Za žaljenje je što je baš pesnik s nišanom uperenim u sutrašnjicu okrenuo leđa pravoj meti. Dakako, to nije njegova krivica jer da je bio vidovitiji, bio bi i bolji pesnik. Ali zato ne postoje reči opravdanja za ljude koji imaju sreću da žive u toj vidovitosti, za ljude koji vode Jugoslovensko dramsko pozorište, za ljude čija se slepa

mrlja iz predstave u predstavu postojano pretvara u potpunu slepocu.

Reditelj Miroslav Belović, nesumnjivi inspirator ovog repertoarskog i umetničkog promašaja, kako se da zaključiti iz propratnog teksta u pozorišnom programu i mlake režije, nastojao je u svojoj predstavi da ostvari nešto što bi trebalo da bude „scenska negacija onog olakog, lažno“ temperamentnog i jevtino spektakularnog prikazivanja Španije, njenih ljudi, strasti i folkloru“. Istini za volju, njemu je u potpunosti pošlo za rukom da učini planiranu negaciju, ali u isti mah on je izvršio i negaciju svega amizantnog, žustrog, srčanog i žarkog što Lorkini poetski tekstovi impliciraju. Slikajući Španiju bez vulgarnih vatrometa strasti, on nam je prezentirao studenu sliku obezjudenih karakternih krokija; s jarke južnjačke vočke pobrao je plod koji daleko više pristaje zimogrožljivom severnjačkom srcu. Ta biljka u savremenim racionalizatorskim podnebljima nije se održala ni koliko ona nejakva ruža o kojoj Lorka piše da procveta s prvim zrakom sunca, a vene već s večeri. Taj rediteljski tretman deplasirao je u mnogome Lorkine sti-

hove pasaze, a najtragičnije harmonije ove predstave doveo na ivicu nezelenog humora. Jedino u vizuelnom pogledu „Govor cveca“ — zahvaljujući izvanrednoj scenografiji Petra Pašića i kostimima Mire Glišić — dostiže onaj domet koji ne diskredituje osveštenu reputaciju Jugoslovenskog dramskog pozorišta.

Igra glumaca, svih bez razlike, odlikovala se čudnom narcisidnošću, pogubnom za svaki dobro izveden teatarski posao. Na momente sticao se utisak da mnogi od njih s divljenjem i samouvažavanjem preslušavaju reči i fraze koje su časak pre toga izgovorili. Čak ni scenskim umeticima ranga Rabele Ferari, Ljiljane Krstić, Viktora Starčića i Dejana Dubajića nije polazilo za rukom da se otresu te nehajne samodopadljivosti i da zbrace s pleća hladnu rediteljsku uzdu. Ostali protagonisti Lorkine poeme recitovali su divno, s poštovanjem slušali jedni druge i s ushićenjem izgovarali svoje tekstove. Sve to dovelo nas je do zaključka da se u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, više nego ikad, neguju fini maniri.

Egzaltirana groteska

PLAUTOV „HVALISAVI VOJNIK“ — GOSTOVANJE ZAGREBAČKOG DRAMSKOG KAZALIŠTA

Način na koji je ansambl Zagrebačkog dramskog kazališta, predvođen darovitim i svestranim Vančom Kljakovićem, nastojao da prido znamenitoj Plautovoj komediji spada u red onih scenskih iskušavanja koja su ponajviše nalik na razdragana momačka nadmetnja u igri, snazi, poskoćicama i pošalicama. Predstava koju smo imali prilike da vidimo plod je jednog uistinu kolektivnog stvaralaštva i sušta je suprotnost sebičnoj otmenosti predstave o kojoj je bilo reči u prvom delu ovog napisa.

Reditelj Vanča Kljaković u svojoj grotesknoj interpretaciji „Hvalisavog vojnika“ s mladalačkim oduševljenjem koristio se brojnim i disparatnim teatarskim pronalascima koji datiraju od srednjovekovne farse pa sve do savremenog komedijiskog predstavljajstva. Došavši na duhovitu ideju da svojoj predstavi da izgled i neobuzdanost improvizovanog amaterskog nastupa, on nije prezao ni od kakvih vratolomnih rešenja u kostimu, maski i mizanscenu ako su ona bila na liniji grotesknog i apsurdističkog nadgrađivanja Plautove komedije. Zahvaljujući toj emfatičnoj rediteljskoj toleranciji za svaki geg, svaki komični obrt i svaki farserski pronalazak, predstava Zagrebačkog dramskog kazališta u nekoliko trenucima zbilja je postajala nalik na amatersku estradu i takav nas je nesrećni ishod pekao utoliko više ukoliko su mu

prethodile blistavije demonstracije duha.

Ispitujući tragove te, u prvi mah nevidljive, kiseline koja je nagrizla mnoge udove Kljakovićeve groteskne fantazije, gledalac dolazi najzad do jednostavnog i pomalo poraznog zaključka: „Hvalisavom vojniku“ nedostaje elementarno osećanje mere. Toj stvaralačkoj nekontrolisanosti podlegla je i većina glumaca interpretatora koji su po svaku cenu nastojali da svaki za svoju rolu iznade najžarkije i najapsurdnije groteskno prilagođenje. Za beogradske pozorišne ljude, mislim, gostovanje Zagrebačkog dramskog kazališta predstavlja slatku relaksiju i osveženje u tmurnom i mlakom kontekstu proteklih premijera.

Najveći domet „Hvalisavog vojnika“ pripada međutim akteru jedne od najneistaknutijih Plautovih epizoda, pijanom vojniku Fahra Konjhodžića, koji nas je egzaltirao čudovišnom alkoholičarskom negacijom zemljine teže i normalne ljudske anatomije. Njegov vra golasti pijanac, sličan prelomljenoj marioneti, istrgnutoj iz ruku animatora, bez sumnje spada u red najstravičnijeg komičnog onečovečavanja u toku poslednjih godina na našim pozornicama. Njegovo učešće u predstavi Zagrebačkog dramskog kazališta prst je sudbine koja nam tako retko otkriva lice istinske veličine.

Vuk VUČO

OKTOBARSKA PANORAMA PESNIKA

EPITAF MILICI

SUDARI

*U nebu oka, u senci vode, u cvetu maja
Tražio sam te Milice, tražio sam te zavičajna pesmo
Sve pamtim: grmeli su oblaci, razlevala se vode
U cvet maja ulevati se potoci
Al tebe nije bilo.*

*Pregledao sam rane plodove maja
Na visokom nebu pevale su ptice
Istok je radio minulo proleće
U grudima vetra gorele su zvezde
Al tebe nije bilo.*

*Pitao sam nebo da li si gladna
Pitao sam sunce da li si žedna
Pitao sam ružu da li te procvetala
Pitao sam zemlju gde te zakopala
O pitao sam pitao, al tebe nije bilo.*

*Klao sam tri brda zbog tebe
Davio tri zmiye u ruci
Trovao tri zvezdana cveta
I tražio te o tražio slep tri dana
Al tebe nije bilo.*

II

*Sad mrtva ležiš čelom prema istoku
Sazdanu od zvezda snivam te Milice
Noć pretvorena u bilje šapuće mi tvoje reči
Jedan cvet barski govori tvoje ime
Al tebe nema, nema i nema.*

*Okrećem se u pravcu zelenih polja
Trava iznikla iz dana oponaša te
Dan sazdan od kristala vetra te grli
Opći pevaju jutro i tvoj dolazak
Al tebe nema, nema i nema.*

*Okrećem se u pravcu visokih gora
Opkoljen plodom sunca čujem tvoj hod
Dolaziš trava, dolaziš drvo, dolaziš reka
Al nikako da te moje oči vide
Jer tebe nema, nema i nema.*

*Evo sazreva maj nad našim nebom Milice
Skupa smo ga zidali i hteli biti srećni
Zvezde tad pripitomismo za svoje čelo
I zaklesmo se sebi da ćemo večno živeti
Al tebe nema, nema i nema.*

Zdravko BUJIĆ

ZADUSNICA

*Doneli ste cveca u korpi.
Kupovali ste divlje papiriće,
izveštačena slova i neverovatne dožvljaje.*

*Muzika je svirala u sobi
kao da ste nemi od užasa.
Lepota je dotrčala do vaših kolena.*

Vatra, kakav dan u židovima!

*Doneli ste mrtvima vodu.
Gatke ste šaputali,
Groblja su nicala kao mlado cveće.*

Radomir RAJKOVIĆ

*Većiti sudari
ponovni susreti
snovi dosanjani
bajke prepričane
prsti spojeni
oči odlutale
šapat poznati
imena tuda
iste ulice
iste večeri
ali ne boli
ali ne živi
ne trepti
više
ko pre.*

Rade PAVELKIĆ

LIMENI POGLEDI ili sprovod umrlog kestena

1. *postojati u nepostojanosti
u stvari je postojano
jer nestajati u postojanosti
izgleda večno*

2. *Odnekuda
sapleteno pismo
promiče
opet*

*Ko zna zašto
grohotom
kurjaci ljube
postelju*

*Nikada
brestovi
nemaju
stepenaste lugove*

*Bazen mirisa
bludi
do
planine mračne*

*Sanjaju orlovi
zalivu
kestenja*

*Krošnje
razastiru
limene
trake
nečega
što
večno*

*3. *živi**

*Mračna šapo
brijačem ču
proklete sve šape
u zagrljaj
mrtva kožo
ne poriči
mrtva kožo
besom ču te
u zagrljaj ne mogu te*

Delanira LJUBIBRATIC

„NA NAMA JE DA DOGRADIMO JEDINSTVO NAŠEG NARODA I SAMO MEĐU SOBNIM RAZUMIJEVANJEM I Približenjem TO JE MOGUĆE“. (M. BEGOVIĆ)

književnost

DVA PISMA MILANA BEGOVIĆA

„T A J M S“ O ITALU ZEVU

Zapadnoevropska literatura proživljava vek ponovnih otkrića, piše pre izvesnog vremena londonski „Tajms“. Po sle vaskrsavanja i slavljenja Safke, Muzila, Artoa i Broha u Francuskoj, sad i Englezi oživljavaju kult talenata sa kontinenta koji nisu pravedno ocenjeni.

Ovom procesu ponovnog ocenjivanja može se zahvaliti što će sva dela Itala Zveva (umrlog 1928) biti izdata u londonskoj izdavačkoj kući Dockner and Warburg i što prvim dvema sveskama ove serije Tajmsov literarni dodatak posvećuje uvodni članak. Italo Zvevo, rođen je 1880. u Trstu. Njegovo književno ime: Italo Zvevo (nemački Italijan) — treba smbolčno da izrazi njegov osobeni položaj i njegovu pripadnost. Sam Zvevo je, piše Tajms, tomasmanovska figura. Svoj prvi roman „Jedan život“ izdao je o sopstvenom trošku i njime nije izazvao nikakvu senzaciju. Ni njegov drugi roman „Rano ostareli čovek“, nije

bolje prošao. Za slavu Zvevo može da zahvali Džozsu, koji mu je u Trstu davao časove engleskog, prijateljio se s njim, upoznao njegov talent i, kad je i sam stekao slavu, skrenuo pažnju na njega. Zivotno delo Itala Zveva sačinjavaju u svemu tri romana, nekoliko priča i nedovršeni romani. Zajednički moti svih njegovih dela jeste čovek koji ne može da uspostavi kontakt sa spoljnim svetom. Zvevovi junaci su, piše Tajms, miševi koji u mišolovci trče u krug, a svaki njihov pokušaj da se približe i da uhvate vezu sa ostalima osuđen je na neuspeh.

Treći njegov roman, „Ispravest Zenoa“, nasuprot ranijima, koji odražavaju uticaj ruske i francuske naturalističke škole, pokazuje nov pravac i u koncepciji i u stilu. I u ovom delu, doduše, dominiraju autobiografski elementi ali Zvevo ovdje ironično, gorko izlaže ruglu trgovački život i društvene konvencije svoga veka, i diže glas protiv prvog svetskog rata.

O Zvevu su pojedini francuski kritičari tvrdili, zaključuje svoj članak komentator Tajmsa, da je prethodnik Prusta. Ali, između Zveva i Prusta jedva da se može pronaći kakva duhovna veza. Italijanski pisac, možda zato što je i sam živio u Austro-ugarskoj monarhiji, pokazuje najviše zajedničkih crta s Austrijancem Robertom Muzilom.

Sledeća dva pisma Milana Begovića pronađena su u ostavštini Ranka Mladenovića. Prvo, pisano 1922. godine, predstavlja Begovićev odgovor na Mladenovićev poziv da uređi jedan broj „Misli“, a drugo Begovićevu čestitku posle izvođenja Mladenovićeve drame „Strah od vernosti“ u Zagrebu.

Zagreb, 24. I 1922.

UPRAVA
„KRITIKE“
ZAGREB
Telefon 12-74
Jurjeva 63a

Štovani Gospodine,

Vrlo rado primam se simpatičnog Vašeg predloga da Vam uredim jedan broj „Misli“ sa prilozima zagrebačkih literata. Ideja je neobično dobra i to baš u ovo doba kad „oci domovine“ razgrađuju ono što je narod i zdrav razum sagradio. Na nama je da dogradimo jedinstvo našeg naroda i samo međusobnim razumijevanjem i približenjem to je moguće. Ja sam već govorio sa nekimima od ovašnjih književnika i, naravno, svima je stvar vrlo simpatična. Samo valja da mi date malo vremena — jer naši su ljudi raštrkani, većinom u okolici i periferiji grada, i teško je doći do njih. Držim da je najbolje da se potpuno oslonim na mlade, a od starijih samo oni čija umjetnost nije ostarila. Svakako milo bi mi bilo potanje čuti kako Vi to

zamišljate i koliko materijala mora biti i da li oni koji žele dobivaju honorar i je li potrebno neke prikazati publici itd. Ja, naravno, za uređenje ovog broja ne tražim nikakva honorara jer Vaše poverenje za mene je najljepši dobitak. Ako, pak, uspijem, bit će onda taj dobitak dvostruk. Ja mislim da bi najbolje bilo da bi broj od 1. marta bio zagrebački — samo valja da znam koliko vremena prije morate imati rukopise. Razumije se da sve to mora biti štampano *civilicom*, kao i ostale Vaše sveske. To je Srbima posvećeno i nek je onako kako je njima pristupačnije.

Zašto, g. Mladenoviću, nikad ništa ne pošaljete za „Kritiku“? Ja ću, ako želite, poslati što za „Misao“. Mene moj znanac g. Sima Pandurović nije nikad pozvao na saradnju i dao me okripiti po nekom J-A kad je moj roman izašao, koji je ovdje vrlo dobro primljen. To mi je bilo žao. Ne bi mi bilo stalo da je to jedan razuman ocenjenjak koji zna šta govori, al to je vjerujte bio jedan obični J-A! Da Vi znate kako ja skrupolozno pazim na one kojima povjeravam pisanje o Vašim poznatim piscima! Bože sačuvaj da bi se tako pisalo pa da izgleda jedno omalovaženje. Stvarna i umna kritika nije nikome naškodila, ali djetinjske burgije štete piscu o kome se piše, a još više ugledu lista u kome se piše.

Oprostite na digresiji! Al dobro je da znate baš kao redaktor lista, koji će pod Vašom rukom

biti i umjetničkiji i poletniji. Zeljno očekujem Vaš odgovor, a jednako željno i Vaš prilog

i srdačno Vas pozdravlja.

Vaš odani

Milan Begović

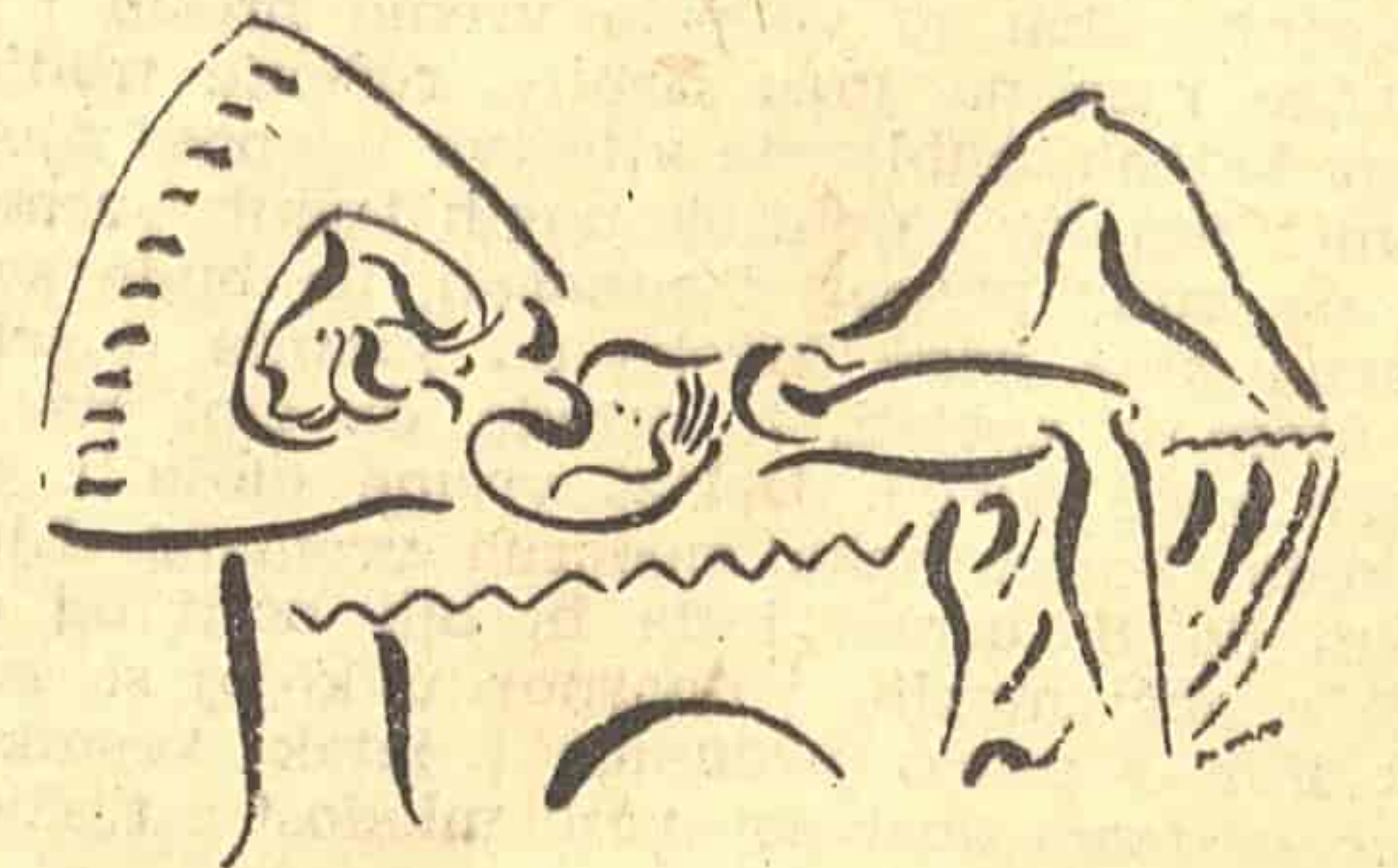
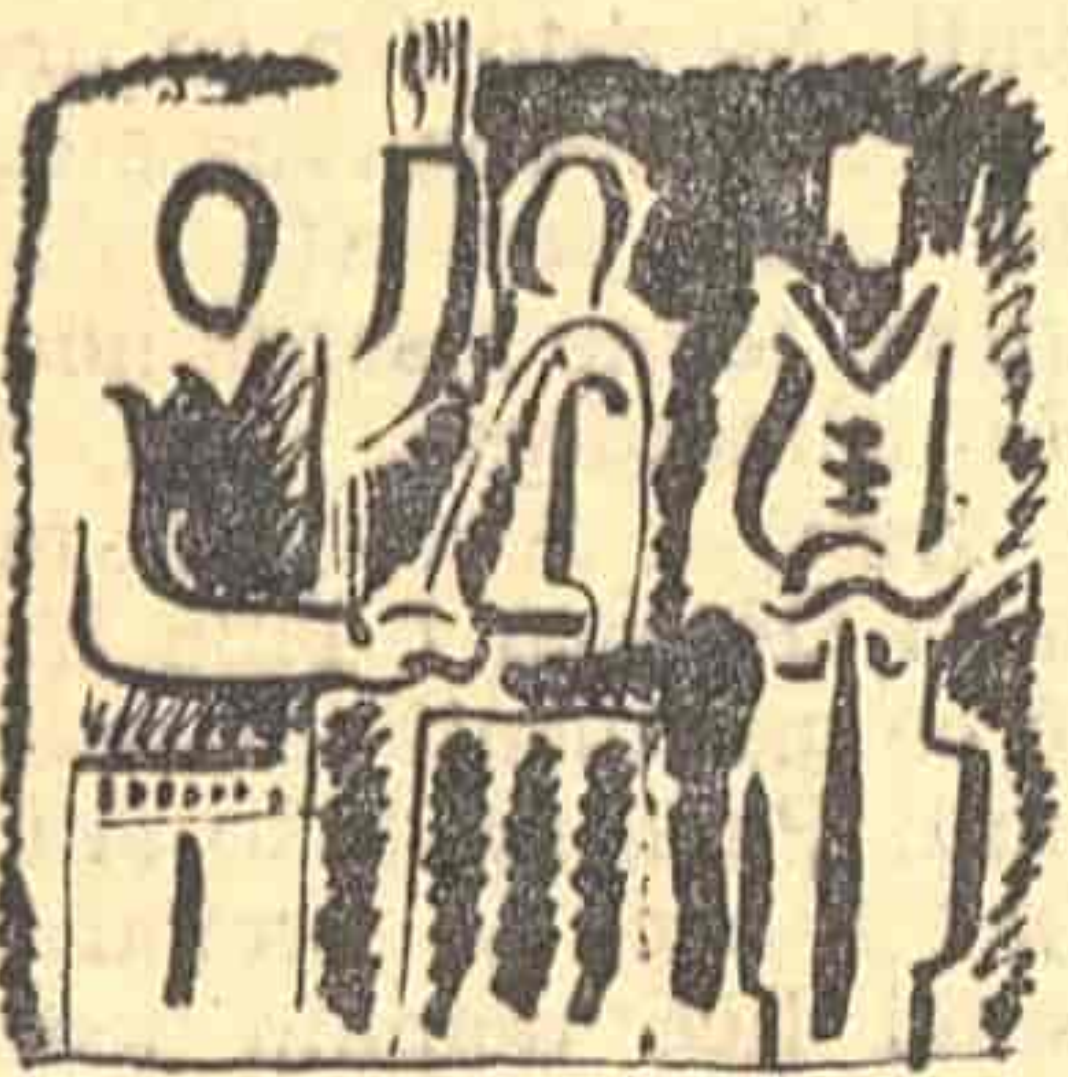
Pozdravite mi „zlatoustog“ Vianavera

* * *
Zagreb, Dvorničeva 4
26. 10. 31.

Dragi Ranko, Cestitam na uspjehu „Straha od vernosti“ koji je bio i ovdje vrlo velik. Opći je sud da je stvar jedna od najboljih domaćih u posljednje vrijeme i radujem se da je tako. Što se mene tiče, u svakom slučaju Vam valja da znate kako ja dobiti odlična modernoga dramatičara. Hvala Vam na lijepoj namisli da štampano Vaše djelo u „Savremeniku“ i primam Vašu ponudu neobično rado. Samo kad svrši Krležina „Leda“ koja mora zauzeti još dva broja. Tako bi „Strah od vernosti“ počeo u svesci od januara, u svakoj svesci dovoljni.

Vaš
Milan Begović

P. S. Neka Vas ne smetaju dvije recenzije u „Strahu od vernosti“ — jedna od naivčine Branka Mašića u „Novostima“, a druga zlobna i glupa u „Večeri“. Kritičari „Jutarnjeg lista“ i „Morgenblatta“ ovdje nešto znače i razumiju, a s njima možete biti zasci od januara, u svakoj svesci dovoljni.

Klasikizacija

OGLEDI O SAGALU
I KLAJSTU

U poslednjem dvobroju „Književnosti“ (7-8) Oto Bi-halji-Merin piše nadahnut o-gled o umetničkom putu sli-kara Sagala. On izdvaja dva bitna tradicionalna faktora: prozirni klimatski grad-čica Vitebska, u kome se umet-nik rodio, i jevrejsko porek-lo, opterećeno svim kanoni-ma talmdističkog verovanja. Uspomena na rodni istočnja-ki Vitebsk u sudaru sa zapadnjačkom kulturom Pariza, gde se umetnik formirao, stvorili su kompletno slikar-a originalnih izraza. Put u umetnost je za Sagala i put je-resi, jer se jevrejska religija protiv materijalizacije božan-sko-spiritalnog kao najvećem svetogrdu. („Moj stric se plaši da mi pruži ruku. Kažu da sam slikar“. Sagal, „Moj ži-vot“). Sagalove slike su otud prožete plasijskim znanjem da njima otkriva nešto tajanstve-no i zabranjeno. Ne samo da je umetnik prekršio jednu re-ligioznu zabranu, već je u zabranjenoj jeresi slikanja stvari otkrio da otkrivanja njihove prave suštine, njihovih simbola. Kao za uzvrat, on ostaje veran istoj tradiciji čije je religiozne principe pregazio. Tajna svetlosti, „re-volucija svetlosti“, za Sagala se otvorila u Parizu. Čudnu parisku svetlost koja sve pre-obrazava u nestvarno i nad-stvarno umetnik naziva „lu-minijerne liberté“.

Jedan od najzagonetnijih u-metničkih kompleksa je Saga-lovo osećanje revolucije. So-cijalna revolucija je za njega nosilac nove nade. Ipak on do kraja života neće naći puno

ЛУТЕРАТУРА
И ЖИЗНЬOSEĆANJE GRADANSTVA
OSNOV MLADE
KNJIŽEVNOSTI

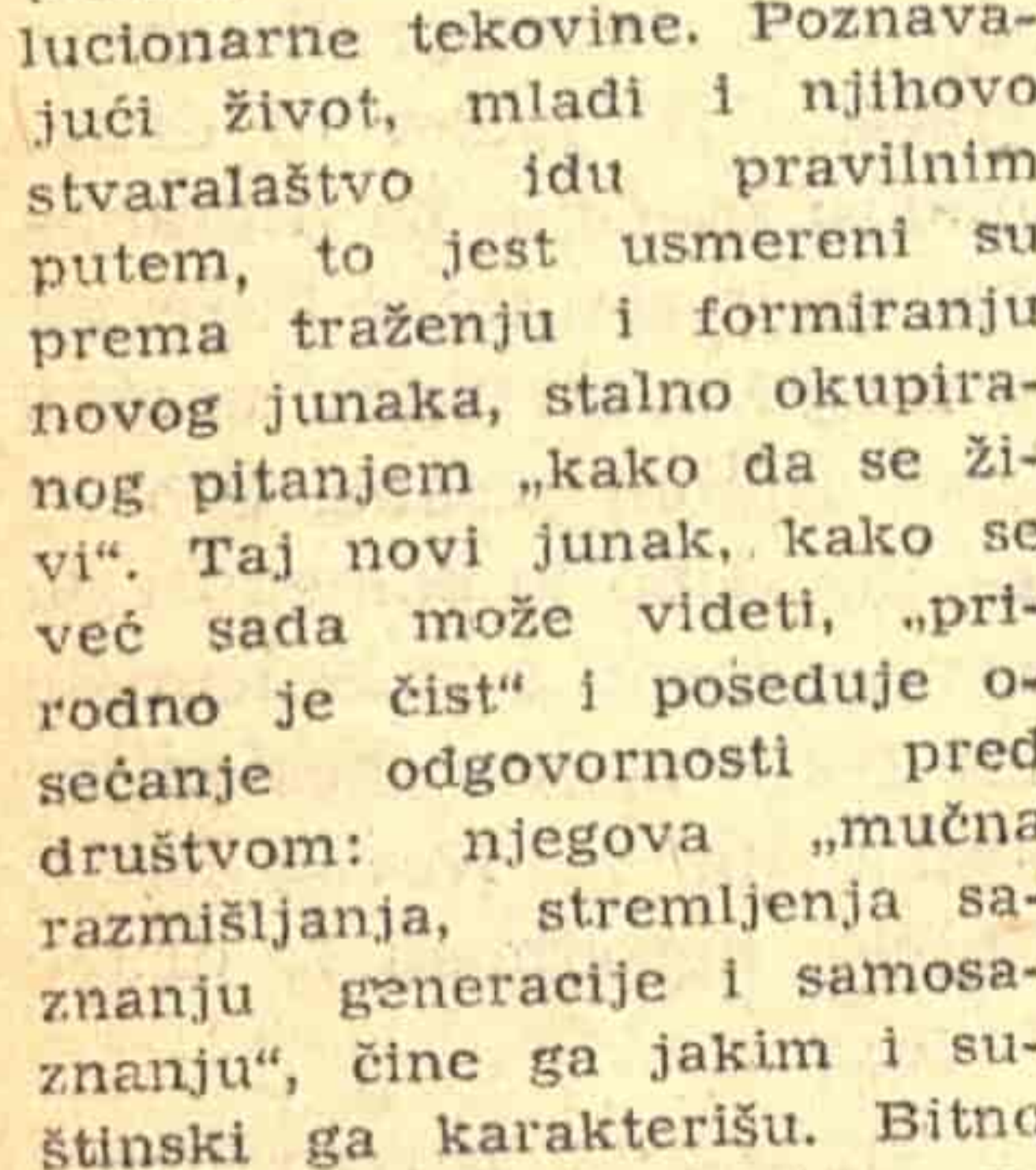
Ovo je završio je sa ra-dom pisanjem Uprave Moskov-skog odeljenja Saveza pisaca RSFSR, posvećen stvaralaštvu mladih. Referate su podneli: o prozi — Aleksandar Borščagovskij, o poeziji — Jaroslav Smeljakov. Obojica su istakli da se u odnosu pisaca starijih generacija prema mladima mogu primetiti krajnosti: jed-ni susreću plejadu novih i-mena „s neodbravljanim i ra-zdraženo“, dok drugi tu istu plejadu pozdravljaju „kao po-četak potpuno novog veka“ sovjetske književnosti. Mladi, međutim, ulaze u književnost sa samih izvora života. Novina onoga što rade, njihove vrednosti i nedostaci mogu se objasniti mladosti i smelošću. Mlada književnost poslednjih godina „zrela i pravilno oce-njuje prošlost“. Iskreno veruje u podvige i stremiljenja ko-munistička i zbog toga su po-grešna mišljenja mnogih kritičara da je ona nihilistična i polemična u odnosu na revo-lucionarne tekovine. Poznava-jući život, mladi i njihovo stvaralaštvo idu pravilnim putem, to jest usmereni su prema traženju i formiranju novog junaka, stalno okupira-nog pitanjem „kako da se ži-vi“. Taj novi junak, kako se već sada može videti, „pri-rodno je čist“ i poseduje o-sećanje odgovornosti pred društvom: njegova „mučna razmišljanja, stremiljenja sa-znanju generacije i samosa-znanju“ čine ga jakim i su-štinski ga karakterišu. Bitno za mlade sovjetske pisce, za čitavu mladu sovjetsku knji-ževnost, jeste „zahtev oseća-nja građanstva“. „Pojčan građanski temperament“ (po-sle XX Kongresa KPSS), to je označena vremena koja „svim pojmovima i svim rečima pri-bavlja novinu i snažan za-mah“. „Vreme, apsolutno bla-gododno za stvaralaštvo, o-zbiljno obavezuje mladog pis-ca, stalno mu sugerirajući nu-žnost visoke odgovornosti“.

U diskusiji na plenumu u-čestvovalo je oko trideset pi-saca i kulturnih radnika. Le-onid Sobovljevič je primetio da u književnom procesu ogrom-nu ulogu igra organizacija. Za-hvaljujući se Moskovskom o-deljenju pisaca što je omogu-ćilo organizovan razgovor, skup gde je bilo moguće ču-ti jedan drugoga, ravnoprav-no i drugarski, on je istakao da je do sada, u glavnom, bi-lo drukčije: vodile su se par-

cijalne, neprincipijelne pre-pirke, izvesni ispadi „oštri i uvredljivi kako za jednu tako i za drugu stranu“, gotovo „bokserski sukobi na raznim ringovima“.

Bela Ahmadulina i Vasilij Aksjonov istakli su da „tamo, gde se neposredno odvija knji-ževni proces, mladih gotovo i nema, nema njihovog mi-šljenja, njihove energije“. Primetna je „opasna ravnodušnost“ prema životnom is-kustvu mladih: njima hoće da se nametne da ponove mla-dost i iskustva starijih gene-racija, umesto da se shvati da oni već poseduju realno i u suštini revolucionarno isku-stvo. Oštro je podvučena po-treba „objave rata“ pojavama nepoverenja prema mladim piscima: oni će sve smelije biti uvodeni u razne organi-zacije pisaca, u sve punktove gde se objavljuje pisana reč.

Na pitanje da li su korisne krajnosti u umetnosti Vladimir Ognjev odgovara: da! Kraj-nosti se javljaju kao pokreta-či istorije i progressa. „Ne treba se bojati „krajnosti“ ko-dije jedine kreću čovečanstvo napred, već se treba bojati „zlatne sredine“. Od ovoga je,

devojke skrivaju u red nje-nih reči, tako da mi kroz is-tovremeno zarumeneli govor uočavamo žarom obiljenu de-vojku. Reč u radio-igrji sadrži u sebi i gestiku i mimiku. Go-vor radio-igre je bez sumnje najsrodniji lirici, zajednička im je sposobnost „abbreviativ stvarnosti“.

Autor radio-igre izvlači svo-je naročite umetničke moguć-nosti iz zakona o cosensus-u čula, koji kazuje da se pu-tem jednoga čula i ostala mo-gu razbuditi. U trenutku kada reč radio-igre prodre u uvo, ona preokaruje akustičku granicu i budi u nama ne sa-mo misli i osećanja nego i li-kove i slike koji im pripada-ju, pokrete i mimiku, blizinu, daljinu, prostor i vreme, pej-zaž. U radio-igrji reč ispunja-va sve. Pa i samo ćutanje mora da bude sagrađeno na reči.

Radnja, kaže između ostalog Smithener, u radio-igrji može neprekinuto da teče, saobra-žujući našim empiričkim oseća-njima. Ali takva radio-igra propušta mnoge od svojih ka-rakterističnih mogućnosti, koje današnjem našem mišlje-nju, znanju i osećanju odgo-varaju. Radio-igra može suve-reno da vlada vremenom. Mo-že da ga ubrza i uspori, da ga rastavi i zatim hronološki, po zakonima neke unutarnje logi-ke, sastavi. Ona može vreme-na da paralizira. Sadašnjost predstavljena istovremeno po-gledom na prošlost i gleda-njem na budućnost, daje me-tafizičko osvetljavanje i pro-dubljivanje baš te sadašnjos-ti.

budućnost. Na ovim temelji-ma je nastala poezija koja je bila revolucionarna ne samo po svojim kulturnim i dru-štvenim, već i po političkim aspektima. Tema Afrike i te-ma revolucije počele su u njihovim stihovima da se sjedinjuju.

Zeleći da slave toplu spon-tanost crnog čoveka, njegovu senzualnu strasnost i duboku neposrednost, ovi pisci su se izložili opasnosti da stvoré

snika-crnaca iz Pariza pre-dstavljala je raskošan skup raz-ličitih stilova i temperame-nata. Na njihovom čelu se na-lazio Sezer, pesnik inspirisan primerom nadrealizma, čije su opore reči „eksplozivne kao rakete“ ili „preteći mumlaie kao vulkani njegovog rodnog Martinika“.

Istovremeno je na ostrvu Madagaskaru stasala nova ge-neracija pesnika, takođe pre-okupirana iskustvom svoje rase, kolonijalizmom i uni-štenjem jedne ponesne, drev-ne civilizacije u sudaru sa modernim Zapadom.

Kada prvi i najrečitiji fran-cuski pesnik iz Afrike, Senegalec Leopold Sedor Sengor, piše o Africi, u njegovim rečima se oseća jedna elegična nota, osobena za celu ovu po-eziju. On Afriku traži u sebi, a ne u daljinama prostora i vremena. Njegova poezija je puna slika tmine prošarane mesečnom, nežnih ženskih milovanja i zaštitničkog prisustva mrtvih“.

Skletrajući u nekoliko ovla-šnih poteza portrete nekoliko istaknutih crnačkih pesnika, koji vode poreklo iz raznih krajeva Afrike, pisac ovoga e-seja završava svoje izlaganje konstatacijom da je svima za-jednička tesna povezanost sa francuskom pesničkom tradi-cijom. „Bilo bi čudno da ni-je, jer kako čovek može da se služi jezikom, ma kako o-riginalno, a da se uopšte ne obraća onoj poeziji koja je njegov najsavršeniji i najsna-žniji izraz?“ (D. P.)

volim da se izgubim, da zalutam u tom preplita-nju. U tom uzbuđenju zavr-šavam svoju knjigu. Ali tek onda nastaje druga faza: po-činje ozbiljan rad, traženje izraza, merenje reči, gramati-ka. I to obožavam! Ja mislim da se u tom drugom delu ra-da postavlja pokušaj traženja dodira sa drugima. Taj drugi rad je rad za čitaoca. Dok je prvi bio samo za pisca!

Ali na sve se to ne do-lazi samo. Nešto treba da vas hrani, potrebni su elementi. Ako jedete sušenu ribu, vi nećete pisati o sušenoj ribi, ali ako ništa ne jedete nećete ni pisati. Da bi se pisalo treba osećati da vas nešto pomaže“, kaže Kristina Rošfor. (N.T.)

U mnogome, pošao i Mark Maksimov kad je, kritikujući poeziju Kobzova i Registana, izjavio da su u stihovima ne-kih pesnika počeli da se po-javljaju „motivi malograđan-stva“. Javlja se izvesna inte-gralna poezija koja svoje principe i suštine crpe iz „že-stokih romansi“ početka ovog veka i koja u sebi ima tra-gova „malograđanskog poet-skog raspoloženja“. Poezija i malograđanština su stvari jed-na drugoj potpuno suprotne. To su dva anti-sveta i pri-njehovom dodiru dolazi do eksplozije. Analogija bi bila potpuna, ali je nevolja u tome što od te eksplozije naj-češće strada poezija, a malo-građanština se ne dešava ni-šta“. Nad ovim je nužno oz-biljno se zamisliti. (D.S.I.)

LE FIGARO
LITTÉRAIRE

ZADOVOLJSTVO PISANJA

Odgovarajući na anketu „Kuda ide roman“ francuski romanjsjer Zan Ditur, jedan od savetnika izdavača Gallimara, dao je nekoliko zanimlj-vih opažanja o pisanju. Pisanje, po Dituruovom mišljenju, pisca primorava da nepresta-no ponavlja reči: „Gle, nisam znao da znam i to“. Obično se zamišlja da je roman sa-mo jedna ideja. U stvari ro-man predstavlja tri hiljade ideja koje dolaze tokom pi-sanja. Pisanje je potpuno za-gubljenje, uživanje zbog ak-kumulacije misli. Pisac roni u svet koji stvara, u njemu je neprikosnoven gospodar i tu mu je prijatno. Ako se čovek upita zašto je prijatno pisati, može da odgovori: da bi se u njemu trajalo.

Da li književna istraživanja zaista donose nešto novo? pita se Ditur i dodaje: „Zašto ot-krivati ono što je već bilo ili nikako nije bilo?“ Sam prvotni fazi postoji stalni na-por za iznenađenjem, koji je zanimljiv za pisca. Pisac je često na izmaku daha, ali na-stavlja dalje. Eto, i ja, kao pi-

THE TIMES
LITERARY SUPPLEMENT

AFRIKA I NJENI PESNICI

U specijalnom broju od 21. septembra, posvećenom vanc-vropskim literaturama, nepo-tpisani autor u eseju „Održa-vanje u tmini“ razmatra ele-mente i karakter poezije pe-snika-crnaca koji pišu na francuskom jeziku. Oni, nasti-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

LE FIGARO
LITTÉRAIRE

ZADOVOLJSTVO PISANJA

Odgovarajući na anketu „Kuda ide roman“ francuski romanjsjer Zan Ditur, jedan od savetnika izdavača Gallimara, dao je nekoliko zanimlj-vih opažanja o pisanju. Pisanje, po Dituruovom mišljenju, pisca primorava da nepresta-no ponavlja reči: „Gle, nisam znao da znam i to“. Obično se zamišlja da je roman sa-mo jedna ideja. U stvari ro-man predstavlja tri hiljade ideja koje dolaze tokom pi-sanja. Pisanje je potpuno za-gubljenje, uživanje zbog ak-kumulacije misli. Pisac roni u svet koji stvara, u njemu je neprikosnoven gospodar i tu mu je prijatno. Ako se čovek upita zašto je prijatno pisati, može da odgovori: da bi se u njemu trajalo.

Da li književna istraživanja zaista donose nešto novo? pita se Ditur i dodaje: „Zašto ot-krivati ono što je već bilo ili nikako nije bilo?“ Sam prvotni fazi postoji stalni na-por za iznenađenjem, koji je zanimljiv za pisca. Pisac je često na izmaku daha, ali na-stavlja dalje. Eto, i ja, kao pi-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu ime negritiz-acije. Od tada, krajem trides-tih godina, jedna grupa pe-

afričke priče i verovanja. Af-rika je za njih značila sjajnu

jednu terotipnu poetsku stru-ju, struju idealizovanog var-varizma. Uskoro, međutim, mnogobrojni novi pesnici, ko-ji su se javili na Karibima, u Gijani, Gvadelupi i na Mar-tiniku posvedočili su da je o-va bojazan neopravdana. Cu-veni pesnik Eme Sezer dao je celom ovom crnačkom po-etskom pokretu

